
KARL FOERSTERIN PERINTÖ 2000-LUVULLE

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Maisemasuunnittelun koulutusohjelma

Lepaa 30.12.2013

Petri Turunen

Maisemasuunnittelun koulutusohjelma
Lepaa, Hattula

Työn nimi KARL FOERSTERIN PERINTÖ 2000-LUVULLE

Tekijä Petri Turunen

Ohjaava opettaja Outi Tahvonen

Hyväksytty _____._____.20____

Hyväksyjä

LEPAA

Maisemasuunnittelun koulutusohjelma
Viherrakentamisen suuntautumisvaihtoehto

Tekijä	Petri Turunen	Vuosi 2013
Työn nimi	Karl Foersterin perintö 2000-luvulle	

TIIVISTELMÄ

Piha- ja puutarharakentamisesta on tullut muotia 2000-luvulla myös Suomessa. Meille on omaksuttu alan virtauksia muista länsimaista, joissa puutarhasuunnittelulla on laajemmat juuret valtaväestön keskuudessa. Siellä puutarhajulkaisut ja -kirjat ovat kuluneet harrastajien käsissä ja suuret puutarhanäyttelyt ovat levittäneet tietoa kotipuutarhureillekin 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Televisioonkin puutarhaohjelmat ovat tulleet esim. Britanniassa jo vuosikymmeniä sitten. Näin alan suuret nimet ja heidän työnsä ovat tulleet yleisesti tutuiksi. Näitä tunnettuja suunnittelijoita yhdistää se, että he ovat ammentaneet oppia jo 1800-luvun lopulla työnsä aloittaneelta saksalaiselta Karl Foersterilta.

Opinnäytetyössä selvitettiin Foersterin vaikutusta tämän päivän maisema- ja puutarhasuunnitteluun ja mahdollista vaikutusta alan tulevaisuuden näkymiin. Tavoitteena oli tarkastella hänen oppiensa siirtymistä uusille suunnittelijasukupolville ja mahdollisuutta hyödyntää niitä edelleen.

Foersterista löytyy runsaasti tietoa ja puutarhatyönsä ohella hän loi laajan kirjallisen uran. Yhtenäistä tutkimus on kuitenkin vielä kesken ja tähänastiseen tietoon liittyy myös ristiriitaisuuksia. 1900-luvun kattava puutarhataiteellista kokonaisuutta ei ole syntynyt, vaikka kahden viime vuosikymmenen aikana erityisesti Saksassa on syntynyt useita aiheeseen kohdistuvia tutkimussuuntauksia. Tässä työssä on perehdytty sekä näihin aineistoihin että vanhempaan kirjallisuuteen, saksalaisiin ja suomalaisiin puutarhajulkaisuihin sekä Foersterin omiin teoksiin.

Työssä havaittiin lisääntyneen vaurastumisen ja poliittisten raja-aitojen kaatumisen vilkastuttava vaikutus puutarhaharrastukseen ja sitä tietä alan materiaalisen ja henkisen tuotannon kysyntään. Tiedon ja vaikutteiden siirtyminen suunnittelijasukupolvelta toiselle on ollut vähemmän suoraviivaista ja yksilöllisempää. Kuitenkin Foersterin vaikutusta voidaan pitää poikkeuksellisen merkittävänä.

Odotettavissa oleva ilmastonmuutos tulee olemaan suuri vaikuttaja niin viljely- kuin koristekasvien käyttöön meilläkin. Tässä siirtymässä voidaan edelleen ammentaa Foersterin perinnöstä.

Avainsanat puutarhasuunnittelu, istutussuunnittelu, perenna, puutarhahistoria

Sivut 43 s.

Lepaa
Degree Programme in Landscape Design
Landscape construction

Author Petri Turunen **Year** 2013

Subject of Bachelor's thesis Karl Foerster's legacy to 21st century

ABSTRACT

Garden and yard construction has become fashionable in Finland, too, in the 21st century. We have adopted trends from other western countries that have longer traditions in garden planning among the population. There garden publications and books have been popular among enthusiasts and great garden exhibitions have spread knowledge to home gardeners since the beginning of the 1900s. Gardening shows started on TV e.g. in Britain for decades ago. The big names of the field and their work have thus become familiar to the public. One thing in common to these renowned designers is that they all have gained from Karl Foerster, a German who started his work already in the end of the 19th century.

This thesis is about Foerster's influence on today's garden planning and what, if any, influence he might have on its future. The aim here was to observe how his teachings have been inherited by new designer generations and how they could be further utilized.

There is plenty of information on Foerster and he had an extensive literary career beside his gardening profession. Yet a comprehensive study on him is still in the works and the information thus far has incongruities. There is no concise garden artistic work on the 20th century as a whole yet, although several branches of research have formed during the last two decades, especially in Germany. In this study both these materials and older literature, German and Finnish garden magazines and Foerster's own works have been under scrutiny.

It was noted in the study how increased wealth and the dissolution of political dividers have had a stimulating effect on garden interest and thence on the demand of material and immaterial products of the trade. The transfer of knowledge and influences has been less straightforward and more subjective. Yet Foerster's effect can be regarded as exceptional.

The expectable climate change will have a huge impact on the use of both agricultural and ornamental plants. In this change we will still be able to resort to Foerster's legacy

Keywords garden planning, planting design, perennials, garden history

Pages 43 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KARL FOERSTER: PUUTARHURI, FILOSOFI, TAITEILIJ.....	4
2.1	Lähes vuosisadan mittainen elämä.....	4
2.1.1	Nuoruus sekä opiskelu- ja työvuodet ennen puutarhayrittäjyyttä	5
2.1.2	Taimisto vanhempien takapihalla (1903-1911).....	6
2.1.3	Unelman toteutuminen Bornimissa ja I maailmansota (1911-1918).....	7
2.1.4	Sotien välinen aika	9
2.1.5	Kasvikauppaa sosialismissa 1945-1970	12
2.2	Julkaisutoiminta	13
3	KATSAUS FOERSTERIIN VAIKUTTANEISIIN PUUTARHATAITEEN VIRTAUKSIIN JA TOIMIJOIHIN.....	1
3.1	Ajan aktiivisia vaikuttajia.....	1
3.2	1800-luvun lopulla Britannia vallitsi ja hallitsi.....	1
3.3	Saksa oli Manner-Euroopan edelläkävijä.....	1
3.4	Vastakkaisia suuntauksia.....	3
3.5	Foerster kumppaneineen loi oman tyylinsä.....	3
4	MITEN, KENEEN JA MINKÄ VÄLITYKSELLÄ FOERSTER VAIKUTTI.....	6
4.1	Tieto välittyi ihmiseltä ja sukupolvelta toiselle henkilökontakteissa.....	6
4.2	Ajan uutuudet tiedonvälityksessä.....	7
4.3	Puutarhanäyttelyt.....	8
4.4	Foersterin hengessä tänä päivänä	2
4.5	Vanhaa, ei vanhentunutta, tietoa	3
4.6	Tyylikiistat ovat jääneet taakse	3
5	FOERSTERIN MERKITYS TULEVAISUUDESSA	4
5.1	Tulevaisuuden taivaalla on yksi raskas pilvi.....	4
5.2	Työ on politiikkaa	5
6	YHTEENVETO	7
6.1	Ensisijainen haasteemme on ilmastonmuutos	7
6.1.1	Voiko maisema- tai puutarhasuunnittelulla vaikuttaa?	7
6.1.2	Finlande – douze points, Finland – twelve points?	8
6.2	La vie en rose	8
	LÄHTEET	11

1 JOHDANTO

Puutarhataiteessa niin kuin muissakin taiteenlajeissa on historialliset tyyli-suuntaansa. Kullakin on ollut seuraajansa ja vastustajansa, tyyleistä ja linjoista on oltu suorastaan tukkanuottasilla suunnittelijoiden kesken. Usein nämä persoonat ovat itse olleet värikkäämpiä kuin suuntauksia jäykästi noudattelevat suunnitelmansa tai enemmän tai vähemmän onnistuneet tyylien variaatiot.

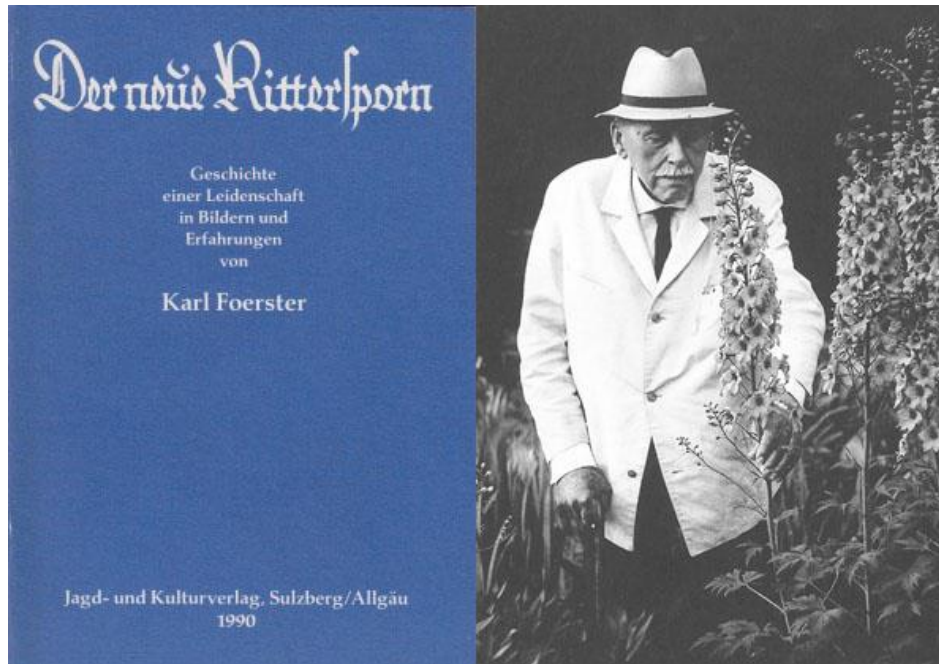
1800-luvun lopulle tultaessa alkoi varsinkin Britanniassa saada alaa vapaampi taiteellinen näkemys ja suunnittelijan yksilöllisen näkemyksen korostuminen. Johdonimiä olivat wild garden –tyylin isä William Robinson ja arts and crafts –liikkeen puutarhataitaja Gertrude Jekyll (Wilson 2002, 10), Saksassa Naturgartenin lanseerannut Willy Lange ja sittemmin Karl Foerster (Groeningen 1996, 308-310). Foersteristä tulikin sitten varsinkin kotimaassaan yleisesti tunnettu nimi, joka yhdistettiin varsinkin perennojen jalostukseen, myyntiin ja käyttöön puutarhasa (kuva 1).

Vastakkaista tyyliä ajoi Britanniassa Reginald Blomfield, joka piti muotopuutarhan puolta vapaampaa muodonantoa vastaan (Wilson 2002, 36). Saksassa arkkitehdit Paul Schultze-Naumburg ja Hermann Muthesius vastustivat puutarhasuunnittelun villiytymistä ja ajautumista puutarhurien käsiin (Schultze-Naumburg 1909, 2. Hammerbacher 1975, 304). Molemmat tahot halusivat nähdä puutarhan arkkitehtuurin jatkeena, rakennuksille alisteisena, erilaisia, tiukasti rajattuja tiloja sisältävänä sommitelmana.

KF ei ollut jäykästi sitoutunut mihinkään tyyli-suuntaukseen vaan pikemmin luovi luontopuutarhan ja muotopuutarhan välillä (Foerster 1917, 13). Hänen tapauksessaan voidaan puhua istutussuunnitelmien taitamisesta ja erinomaisesta kasvintuntemuksesta (kuva 2). Sitä hän korosti työssään ja jalosti paikkaan ja ilmastoon sopivia lajeja ja lajikkeita pohjoissaksalaisella puutarhallaan. KF poimi kasvatukseen kasveja eri puolilta maailmaa edellytyksensä alkuperäisen kasvuympäristön uuden kasvupaikan samankaltaisuus. Hän myös korosti kasviyksilöiden ominaisuuksia ja keskinäistä yhteensopivuutta suurten yksilajisten massojen sijaan. Hän laajensi lajintuntemustaan uupumatta, vieraili eri puolilla Eurooppaa tutustumassa uutuuksiin ja hankki niin tietoa kuin siemeniäkin muiltakin mantereilta (Mehliß 2007, 35.)

KF levitti tietoa ja laajensi vaikutusvaltaansa kasvatusta ja suunnittelutyön ohella kirjallisesti, luennoimalla ja opettamalla ja jopa radiossa. Hän oli yksi ensimmäisistä kasvivalokuvaajista ja kuvitti niin kirjojaan kuin *Gartenschönheit*-lehteään muiden ohessa omilla otoksillaan (Foerster 1917, 14). 1900-luvun alussa oli vielä harvinaista nähdä valokuvia kirjoissa saati lehdissä. KF julkaisi niitä rohkeasti kustannuksia pelkäämättä ja onnistui saamaan työn kannattavaksi. Foersterinkin työn jatkuvuus oli vaakalaudalla Saksan vaikeina lama- ja sotavuosina, joista selviämistä auttoi kirjallisen työn ansiosta tunnetuksi tullut nimi. Myöhemmin hän sai monopoliaseman DDR:n ainoana kaupallisena taimimyyjänä, mikä teki hänestä kotimaassaan ainutlaatuisen auktoriteetin. Hänen elämäntyönsä myös palkittiin mm. Berliinin Humboldt-yliopiston kunniatohtorin arvolla ja monilla muilla palkinnoilla (Mehliß 2007, 24-25.) KF on saksalaisella kielialueella kotipuutarhu-

reidenkin keskuudessa hyvin tunnettu alan nimi ja varsin tuttu myös englanninkielisissä maissa niiden pitkän puutarhakulttuurin harrastuksen ansiosta.

KUVA 1 *Karl Foersterin lempikasvi oli ritarinkannus. Hän jalosti siitä kymmeniä lajikkeita ja julkaisi 1929 kirjan Der neue Rittersporn. (Vasen kuva: Foerster-Stauden, 1990. Oikea kuva: teoksesta Foerster E. ja Rostin G. 1982. Ein Garten der Erinnerung).*

1900-luvun alkupuolella länsimaisen maisema- ja puutarhasuunnittelun piireissä oli ristivetoa. Kannatusta saivat luontohenkinen, vapaa puutarhatyyli ja arkkitehtoninen, muotosidonnainen tyyli. Jossain näiden välillä olivat Gertrude Jekyllin kannattajat, jotka halusivat nähdä runsaita ja värikkäitä istutussuunnitelmia (Merivuori 2001, 256.) Periaatteessa näitä suuntia noudatellen suunnittelua on tehty ja perusteltu näihin päiviin asti. Monissa maissa pyrittiin luomaan vahvasti kansallista tyyliä 1800-luvulla vahvistuneen eurooppalaisen nationalismin jatkeeksi. Itse asiassa maisema- ja puutarhasuunnittelutyöliien kansallista jakoa ja keskinäistä kilpailua alkoivat propagoida jo 1760-luvulla brittiläiset englantilaisen maisematyöliin propagajoijat, etunenässä Horace Walpole. Ranskalaiset vakuuttivat etevimmyyttään kansallisen suurmiehensä Andre Le Notrén saavutuksilla ja askelsivat hänen jäljissään aina 1900-luvulle asti. Saksassa ja Italiassa, Amerikassakin oli omat alan historioitsijansa, kirjailijansa ja suunnittelijansa, jotka vastustivat brittien hegemoniaa ja pyrkivät osoittamaan kansallisen osaamisen paremmuutta (Dixon Hunt 1999, 84-85.) Suunnittelutyyleissä kilpailtiin ja viimeisintä kunkin omalla maaperällä sovellettua pidettiin parhaana. Kuten kaikessa kiihkokansallisuuteen liittyvässä, Saksan kansallissosialistit veivät asian pisimmälle. He laativat oman sekoituksensa maisema-, luonto- ja maalaispuutarhoista, jonka soveltamista jo suunniteltiin sodassa vallattaville itäalueille (Wolschke-Bulmahn 1997, 218). Sitä varten oli perustettu erityinen itäalueiden maisemallisen uudistamisen virasto. Jotkut historioitsijat, kuten Joachim Wolschke-Bulmahn ja Gert Gröning, lukevat yllämainittujen kanssa samaan joukkoon vuosisadan viimeisten kymmenien luontoa ihannoivat, kasvien kotoperäisyyttä korostavat suunnittelufilosofiat.

Siis, niin viime kuin kuluvankin vuosisadan alkupuolen virtauksissa ja ihanteissa on hämmästyttävän paljon samaa. Monien tämän ajan nimekkäiden tekijöiden taustavaikuttajana onkin nähtävillä KF ja hänen aikalaisensa. Foerster oli ikään kuin itsenäisen vaikutuksensa ohella eräänlainen solmukohta, johon yhdistyivät tietyt ajan tuulet ja tekijät ja josta taas haarautui monia lankoja suoraan tämän päivän puutarhasuunnitteluun asti.

Tässä opinnäytteessä tarkastellaan puutarhataiteellisen vaikutuksen ja Foersterin istutussuunnittelun ja muun työn periytymistä näihin päiviin ja syitä hänen vaikutuksensa kestävyYTEEN. KF:n varhaiset teokset voi hyvin nostaa uusimpien puutarhakirjojen rinnalle eivätkä ne häpeä tietomäärältään eivätkä sovellettavuudeltaan juuri muuten kuin valokuvien tarkkuudessa ja latinankielisten nimien ajanmukaisuudessa. Tulevaisuuden ennustaminen on vaikeaa ellei mahdotonta, mutta viheralaan kuuluu ennakoiminen, niin pitkäaikaisten tekijöiden kanssa ollaan tekemisissä vaikkapa puun istuttamisessa. Tämänhetkisen tiedon pohjalta on varmaa, että edessä on suuria ilmastollisia muutoksia (Sitra 2013). Ne vaikuttavat luonnollisesti suoraan myös kasvillisuuteen ja kasvuoloihin. Näitä ennakoissa voidaan turvautua osin myös KF:n laajaan tiedolliseen jäämistöön ja soveltaa sitä eteenpäin.

KUVA 2 Foersterin tekemä istutussuunnitelma vuodelta 1920. (Kuva: Gartenschönheit-lehti 1/1920).

2 KARL FOERSTER: PUUTARHURI, FILOSOFI, TAITEILIJÄ

2.1 Lähes vuosisadan mittainen elämä

KF syntyi Bismarckin yhdistämään Saksaan v. 1874. Hänen isänsä Wilhelm oli tähtitieteen professori sekä Berliinin kuninkaallisen observatorion johtaja ja äitinsä Ina lahjakas taiteilija ja, ajan varakkaan porvariston tapaan, kotiäiti. Vanhempien ja lasten välit olivat lämpimät ja kannustavat (Rostin 1992, 15-16.) Vauraus antoi tilaisuuden mm. matkusteluun. Lapset saivat jo ennen kouluikää kukin oman maatilkkunsa talon laajasta puutarhasta. Niitä he saivat hoitaa kukin oman mielensä mukaan. KF:n puutarhainnostus sai alkunsa jo varhain (Rostin 1992, 18).

Perheen vahva tieteellistaiteellinen ja humanistinen ilmapiiri lienee synnyttänyt ja syntesoinut KF:n puutarhainnostuksen. Isä oli luonnontieteilijänä kiinnostunut kaikista luonnonilmiöistä ja tunsu hyvin kasvimaailmankin. Äiti taas ammensi taiteilijana suurimman osan aiheistaan luonnosta. Molemmat tukivat Foersterin päätöstä hakeutua opiskelemaan puutarhatalon alaa (Foerster 1967, 13). Opiskelu- ja harjoitteluajanaan hän teki töitä eri puolilla Saksaa, Sveitsissä Schwerinin linnassa ja Pohjois-Italiassa, Bordigherassa (Mehliß 2007, 15). Kertomansa mukaan hänen oma työ- ja elämännäkemyksensä syntyi 21-vuotiaana Sveitsin Alppien juurella Glarus-laaksossa (Foerster 1968, 503). Alppiniittyjen rikas, kukkiva kasvisto synnytti oivalluksen vuorentyven ja -rinteiden vaihtuvien kasvuvyöhykkeiden ja kasvillisuuden soveltamisesta omassa työssä. Näkemystään hän pääsi toteuttamaan yrittäjänä vuosisadan vaihteen jälkeen.

KF menestyi toiminnassaan, vaikka ajat Saksassa olivat suorastaan vuosikymmeniä hyvin vaikeat. Elämän varrelle osui kaksi maailmansotaa, poliittisia ja taloudellisia kriisejä ja Saksan jakautuminen kahtia. Toisen maailmansodan jälkeen puutarhatuotanto piti aloittaa alusta, sodan aikana puutarhalla tuotettiin juureksia ja vihanneksia ruokapulaa helpottamaan (Rostin 1992, 350). Kaiken lisäksi puutarha jäi Neuvostoliiton hallintoalueelle, myöhemmän DDR:n puolelle.

KF:n menestys olosuhteista huolimatta on epäilemättä hänen monipuolisen toimintansa ja vankan puutarhataiteellisen näkemyksensä ansiota. KF myös loi laajan kansainvälisen yhteistyöverkoston, jonka välityksellä hän sai ja luovutti eteenpäin tietoa, materiaaleja ja kauppasuhteita. Hän keräsi ympärilleen Bornimiin myös tiiviin ystävä- ja ammattilaispiirin. *Gartenschönheit*-lehden avustajakaartiin kuului alan toimijoita niin Euroopasta kuin USA:sta. Myös hänen kirjansa levisivät maailmalle, vaikka niitä ei esim. englanniksi yhtä lukuun ottamatta käännettykään.

Työ jatkui lähes kuolemaan asti. Hän kulki avustajan kanssa pyörätuolissa tarkkailemassa kasveja ja ohjaamassa niiden hoitoa ja jalostusta.

KUVA 3 Nuori Karl Foerster isänsä kanssa Sveitsin alpeilla 1895. (Kuva: teoksesta Foerster E. ja Rostin G. 1982. *Ein Garten der Erinnerung.*)

2.1.1 Nuoruus sekä opiskelu- ja työvuodet ennen puutarhayrittäjyyttä

KF aloitti puutarhaopinnot 15-vuotiaana Schwerinin linnan ”suurherttualisella” kasvitarhalla. Sieltä hän jatkoi kolmen vuoden jälkeen Potsdamiin puutarhurinoppiin kahdeksi vuodeksi. Vuosina 1893-1903 hän oli puutarhurin apulaisena eri paikoissa Saksassa ja Italian Bordigherassa. (Mehliß 2007, 15.) Siellä hän sai oppia tunnetulta botanistilta ja puutarhasuunnittelijalta Ludwig Winteriltä. Winter toteutti asiakkaidensa tiluksille hyvin hienostuneita kasviopillisiä puutarhoja, joissa sai menestymään monet ulkomaiset kasviharvinaisuudet. Saksassa Nonne&Hoepkerin perennapuutarhalla Foerster sai tutustua moniin alan uutuuksiin ja kasvien jalostukseen paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi (Näser 1995, 222). Perennatietous ja niiden käyttö puutarhoissa alkoi yleistyä vasta 1800-luvun lopulla. Foerster tuli mukaan tähän aaltoon ja innostui opiskelemaan ja käyttämään erityisesti perennoja.

Opiskelun ja työnteon lomassa hän tutustui valokuvaukseen ja isoisänsä avustuksella hankki ensimmäisen kameransa. KF oivalsi varhain valokuvauksen mahdollisuudet puutarha- ja kasvitieteen alalla (kuva 4). Hänen varhaisin säilynyt kuvansa on vieläpä otettu vedessä, se on kuva lumpeista.

Opiskelu- ja harjoitteluajan raskaat työponnistelut ilmeisesti rasittivat siihen aikaan harvinaiseen 190 cm:n mittaan venähtänyttä nuorukaista siinä määrin, että hän sairasteli välillä pitkiäkin aikoja. Perheen varallisuus mahdollisti hänelle kuitenkin hyvän hoidon saksalaisissa ja sveitsiläisissä hoitoloissa (kuva 3). Erinäiset kivut ja vaivat seurasivat häntä koko elämän ajan, mistä huolimatta hän jaksoi ponnistella huomattavan pitkiä päiviä töissä lähes kuolemaansa asti.

KUVA 4 Karl Foerster käytti värikuvia jo ensimmäisen kirjansa kuvitukseen. Siihen aikaan värikuvat ylipäätään olivat poikkeuksellisia ja niiden käyttö kirjoissa oli kallista ja harvinaista.

2.1.2 Taimisto vanhempien takapihalla (1903-1911)

KF:lle valkeni jo varhain, että hän haluaa perustaa oman puutarhan/taimiston. Hän kirjoitti asiasta jo 15-16-vuotiaana kirjeissään kotiin (Rostin 1992, 82). Päätettyään harjoittelu- ja vaellusvuotensa muualla Euroopassa hän palasi Berliiniin ja päätti aloittaa kasvien kasvatuksen ja myynnin vanhempiensa isolla tontilla. Perheen koti oli nimittäin vaihtunut observatorion johtajan asunnosta paritaloon Berliinin Westendissä. KF mylläsi tontin uuteen uskoon ja perusti sinne taimiston ja myynti- ja esittelykonttorin. (Rostin 1992, 98).

Foerster siis aloitti liiketoiminnan vanhempiensa ja näiden naapuriperheen takapihalla ja saikin toiminnan ripeästi käyntiin. Hän teki itse pyöreitä päiviä lapion ja kottikärryn kanssa, toimitti kasveja asiakkaille polkupyörällä ja valikoi ja jalosti kasveistaan entistä edustavampia ja kestävämpiä. Nimenomaan perennojen talvenkestävyys oli yksi tärkeimpiä seikkoja Foersterille, siitä hän kirjoitti ensimmäisen ammattiartikkelinsakin (Mehliß 2007, 20).

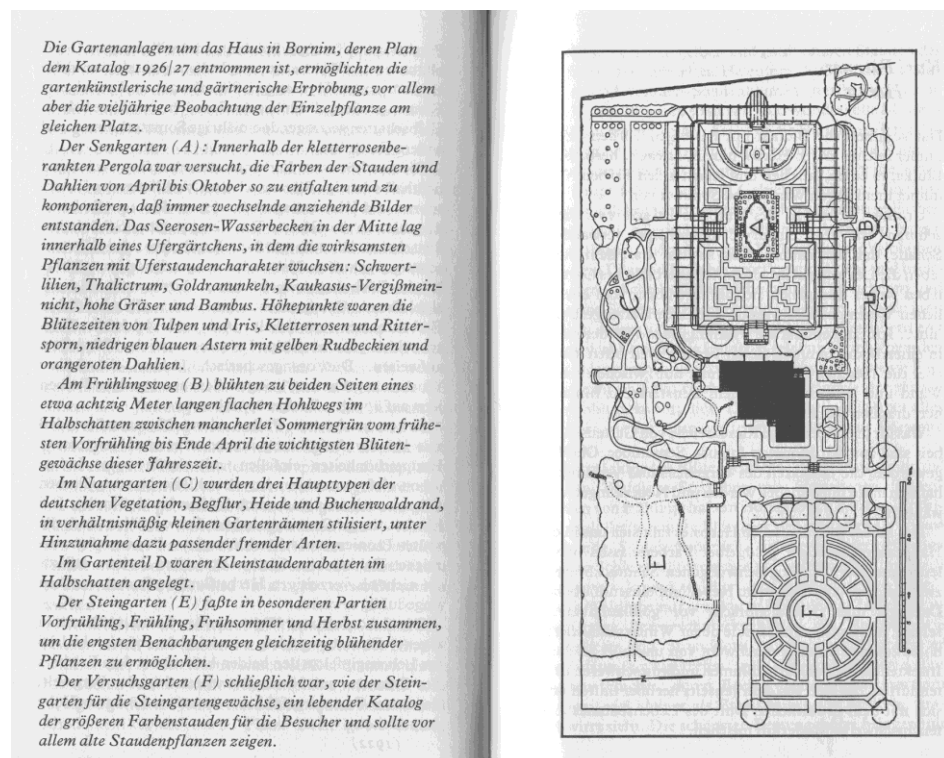
Perhe ja tuttavat tekivät osansa pojan liiketoiminnan hyväksi yhden palkollisen ohella. Hänen äitinsä Ina tallensi kasvikauneutta maalaten ja piirtäen. Näitä töitä KF hyödynsi puutarhan mainonnassa ja kirjoissaan. (Rostin 1992, 100.) Hänen varhaisten kirjojensa kuvamateriaali oli ajalle poikkeuksellisen runsasta ja värikästä. Hän käytti värivalokuvia ja äitinsä kuoleman jälkeen vuonna 1908 muidenkin taiteilijoiden, varsinkin Esther Bartningin, maalauksia teostensa kuvituksena.

Puutarhатыön ohella hän siis onnistui myös paneutumaan kirjoittamiseen ja sai ensimmäisen kirjallisen työnsä julki neliosaisena sarjana hampurilaisessa aikakauslehdessä 1906. Vuotta myöhemmin julkaistiin ensimmäinen ammattiteksti, perenna-aiheinen artikkeli alan julkaisussa. Samoihin aikoihin painettiin puutarhan ensimmäinen myyntiluettelo. (Mehliß 2007, 20.) Luetteloista tuli vähitellen niin ammattilaisten kuin harrastajien käsissä kuluneita alan ”perusteoksia”, joista saatiin tietoa kasvitarjonnasta, ominaisuuksista ja uutuuksista.

2.1.3 Unelman toteutuminen Bornimissa ja I maailmansota (1911-1918)

Seitsemässä vuodessa puutarha Berliinissä kävi pieneksi. Hän alkoi etsiä uutta paikkaa ja tarmokkaan kiertämisen jälkeen löysi sopivan paikan läheltä Potzdamia, Bornimista. Hän osti puolen hehtaarin perunapellon, jota alkoi muokata tarpeisiinsa. (Porikys 1995, 206.)

KF suunnitteli uuden toimipaikkansa huolella. Hänellä oli alun pitäen visio paikasta, jossa olisi esillä erilaisia kasveja eri kasvuympäristöissä. Niinpä alueelle mahdutettiin niin upotettua muotopuutarhaa (sunken garden) kuin kivikko-/alppipuutarhaa, hyötykasvimaata jne. (Kuva 5.) Alueen suunnittelussa häntä avusti maineikas puutarha-arkkitehti ja opettaja Willy Lange. Lange on saksalaisen puutarhasuunnittelun tärkeimpiä nimiä 1900-luvulla. Bornimin puutarha on pääpiirteissään hänen käsialaansa (van Groeningen 1996, 497). Kivikkopuutarhan KF taas suunnitteli itse. Hän painotti suunnittelussa Langen oppien mukaisesti maanmuotoilua ja jylhän kivikon rakentamisessa hän sitä varsinkin toteutti. Paikalle rakennettiin alkuvuosina avara asuintalo, johon myös isä Wilhelm ja nuorin sisar Martha muuttivat asumaan.

KUVA 5 *Bornimin puutarhan pohjapiirros. (Kuva: Foerster E. ja Rostin G. Ein Garten der Erinnerung.)*

1910-luvun alkupuolella hän sai ensimmäiset toimeksiannot suunnittelijana (van Groeningen 1996, 437). Hänen maineensa oli yltänyt joidenkin nimekkäiden arkkitehtien korviin ja nämä tilasivat häneltä omien talojensa puutarhoihin istutussuunnitelmat kasveineen. Näin hänestä tuli myös näiden kasvien luottotoimittaja näiden arkkitehtien moniin hankkeisiin. Foersterin määrätietoinen paneutuminen toiminnan luotettavuuteen ja kasvien laatuun ja kestävyYTEEN kantoi hedelmää. (van Groeningen 1996, 447).

Bornimiin tultaessa hänellä oli jo muutaman hengen vakituinen henkilökunta ja lisäksi apuna oli hänen sisarensa, opiskelijoita ja kausityöntekijöitä (Foerster-Kühl 1934, 126). Hän sai rahoitusta hankkeeseen mm. ystävil-tään, jotka aikanaan saivat sijoituksensa takaisin nopeammin kuin olivat uskoneet. Menestyksen mahdollisti paljolti kaupunkien porvarillisen keskiluokan laajeneminen ja vaurastuminen. He hankkivat taloja ja huviloita, joiden pihoihin ja puutarhoihin haluttiin näyttäviä istutuksia. Ajatus puutarhasta asumisen jatkeena ja oleskelupaikkana alkoi jo itää Saksassa, mutta enimmäkseen puutarhat olivat katseen kohteita ja omistajansa vaurauden osoituksia.

Uuden puutarhan aloittamisen vaatimuksista huolimatta KF onnistui löytämään aikaa myös kirjalliselle työlle. Hänen ensimmäinen kirjansa ”Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit” ilmestyi 1911, julkaisijana oli Willy Lange, joka laati myös teoksen alkusanat. Kirjaa myytiin ajan mittapuilla runsaasti ja se toimi peruskivenä Foersterin tulevalle tuotannolle (Rostin 1992, 133.) Puutarhakirjat, enempiä kuin –lehdetkään, eivät vielä olleet koko kansan lukemistoja vaan enemmänkin ammattilaisten ja vakavien harrastajien. Ammattilehtien palstoilla käytiin vakavaa keskustelua maisema- ja puutarhasuunnittelun suuntaviivoista ja virtauksista ja näiden kantavia voimia olivat usein nimenomaan varakkaat harrastajat.

KF jatkoi ahkerasti valokuvausharrastusta, vaikka se oli hyvin kallista. Hän näki varhain sen merkityksen puutarhatietouden levittämisessä ja markkinoinnissa. Foerster olikin poikkeuksellisen kaukonäköinen ja lahjakas markkinoija ja sekä valokuvaus että kirjoittaminen palvelivat erinomaisesti hänen liiketoimintaansa. Taloudellinen menestys helpotti myös vaikeista ajoista selviämistä ja toiminnan jatkumista huolimatta monista rajuista vastoinkäymisistä, joita saksalainen yhteiskunta hänen uransa aikana koki.

1914 alkaneesta sodasta huolimatta puutarha jatkoi toimintaansa. Osa henkilökunnasta joutui rintamalle ja KF:kin kutsuttiin sotaväkeen 1916. Kuulovaurionsa vuoksi hänet kuitenkin passitettiin kotirintamalle, puutarhatöihin Plaue an der Haveliin, n. 50 km:n päähän kotoa. Hänet vapautettiin palveluksesta jo seuraavana vuonna ja omana sotaponnistuksenaan hän sai painoon teoksensa Vom Blütengarten der Zukunft. (Mehliß 2007, 21.) Kirjaa lähetettiin sotilaiden saataville sairaaloihin ja vankileireille peräti 25 000 kpl. Jos ensimmäinen kirja oli rakennuksen perustus, tämä oli kor-

keuksiin ampaiseva runko tulevalle uralle ja Foersterin työ- ja elämännäkemykselle. Se teki myös peruuttamattoman vaikutuksen moniin lukijoihinsa niin siviilissä kuin rintamalla. Kustantaja sai ennennäkemättömän määrän palautepostia teoksen tiimoilta ja moni sotilas sanoi sen auttaneen heitä kestäämään sodan raskat psykologisesti. Kirja teki luonnollisesti Foersterin nimeä laajalti tunnetuksi, myös monien merkittävien alan ammattilaisten keskuudessa, joilla tuli olemaan osuutensa hänen urallaan.

2.1.4 Sotien välinen aika

Vuonna 1920 KF teki uuden aluevaltauksen toiminnassaan. Hän alkoi julkaista *Gartenschönheit*-lehteä Harry Maassin ja Camille Schneiderin kanssa (van Groeningen 1996, 445). Sodanjälkeisissä talousoloissa sitä voi sanoa uhkayritykseksi, mutta Foerster osoitti jälleen ennakoitokykynsä tulevan suhteen. Lehti muodostui menestykseksi alusta lähtien. Sen julkaiseminen tuki Foersterin pyrkimystä saattaa puutarhatietoa ja -osaamista laajojen kansanpiirien saataville (van Groeningen 1996, 433). Hän ei tarjonnut julkaisuaan ja kirjojaan kiinnostuneelle yleisölle vaan loi yleisön, koska tuohon aikaan aikakauslehtien ja varsinkaan puutarhalehtien selailu ei ollut mikään tavanomainen harrastus. Jo taloustilanne teki siitä harvojen herkkua eikä pihapuutarhojen ylläpito ollut kovin tavallista. Foersterin tavoitteena oli alusta saakka helpottaa taianomaisena pitämänsä luonto- ja puutarhaharrastuksen pariin pääsemistä tavallisille kansalaisille.

Samoihin aikoihin KF aloitti pitkän sarjan ritarinkannuslajikkeita *Delphinium elatum* 'Berghimmelillä' (Näser 1995, 226). Foersterilla oli intohimoinen suhde ritarinkannuksiin ja hän halusi nimenomaan saada aikaan erityisen 'puhtaan' sinivärisen lajikkeen. Ensimmäinen oma lajike D. e. 'Arnold Böcklin' oli syntynyt jo 1910-luvulla (Näser 1995, 226). Halu saada aikaan hohtavan sinisiä lajikkeita juonsi hänen harrastuneisuudestaan romantiikan ajan kirjallisuuteen, jonka tunnettuja symboleja Saksassa oli runoilija Novaliksen "kaipuun sininen kukka". Toisaalta KF:lla oli vahva väritaju ja selkeä väriopillinen näkemys perennojen kukkien värien merkityksestä puutarhasommittelussa niin kasviyksilön ulkonäön kannalta kuin kokonaisvaikutelmassakin. Hän sovelsi ja sekoitti omaan palettiinsa sävyjä niin Goethen väriopista kuin ajankohtaisesta värien tutkimuksesta. Foersterin käsissä syntyi ajan myötä kymmeniä kasvilajikkeita, myös useita ritarinkannuksia.

Sodanjälkeinen aika Saksassa oli taloudellisesti erittäin vaikeaa 1920-luvun loppupuolen joihinkin kasvuvuosiin asti. 1920-luku oli kuitenkin kulttuurisesti ja aatteellisesti hyvin rikasta aikaa. Silloin syntyi lainsäädäntöä ja ohjelmia, joilla pyrittiin parantamaan kaupunkilaistyöläisten asemaa sekä lisäämään taloudellista ja juridista tasa-arvoisuutta. (Wikipedia, http://de.wikipedia.org/wiki/Weimarer_Republik.) KF oli mukana ajamassa mm. puutarhapalstojen kaavoittamista ja rakentamista kaupunkiasukkaille. Saksassa oli syntynyt 1800-luvun lopulla siirtolapuutarhaliike, joka levisi vähitellen eri puolille Eurooppaa. Mahdollisuutta virkistykseen viheralueilla ja puutarhan parissa pidettiin työväestölle suotavana ja tarpeellisen vaihteluna ja omien ravintokasvien kasvattamista pidettiin taloudellisestikin välttämättömänä valtavan köyhyyden takia. KF piti tärkeinä puu-

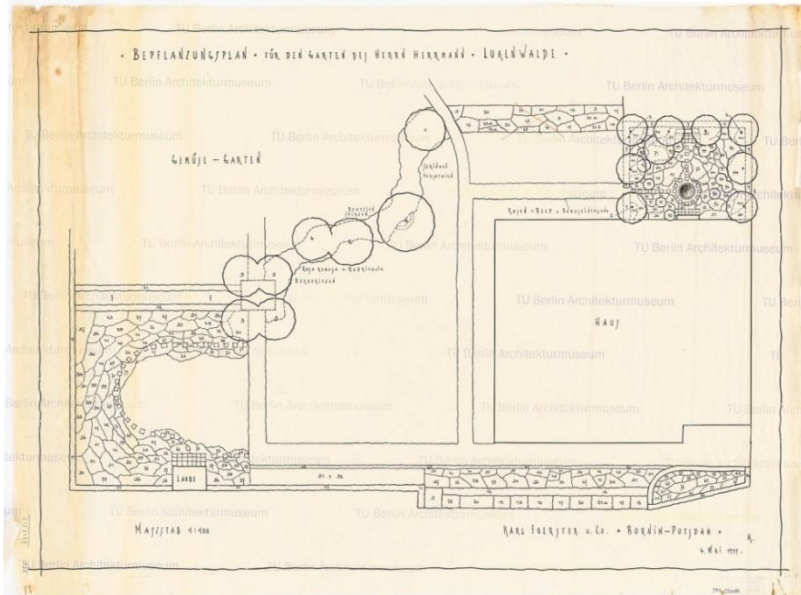
tarhojen kauneusarvoja, joita hän piti kansalaisten sieluja ylösrakentavina ja sivistävinä (rostin 1992, 139). Toki hän ymmärsi hyötykasvien tärkeyden, mutta niidenkin kasvattamisen voi tehdä esteettisesti onnistuneella tavalla. Romantiikan filosofien tavoin hän näki kauneudentavoittelun henkisenä kilvoitteluna ja kauniin puutarhan henkisesti ja fyysisesti parantavana paikkana.

Sotienvälisenä aikana KF kokosi ympärilleen piirin korkean tason puutarha-ammattilaisia, arkkitehtejä ja taiteilijoita, jotka kokoontuivat hänen luonaan Bornimissa niin työn kuin vapaa-ajan merkeissä. Alettiin puhua Bornimer Kreisesta, Bornimin piiristä, jonka keskipisteenä oli karismaattinen Foerster. Hän meni naimisiin 1927 nuoren laulajattaren, Eva Hildebrandtin, kanssa, joka veti piiriin muita muusikkoja ja nämä esiintyivät pariskunnan kotona ystäväpiirille. Eva jätti musiikillisen uransa avioitumisen jälkeen ja ryhtyi auttamaan miestänsä tämän työssä niin kirjoituspöydän ääressä kuin puutarhassakin. (Rostin 1992, 258).

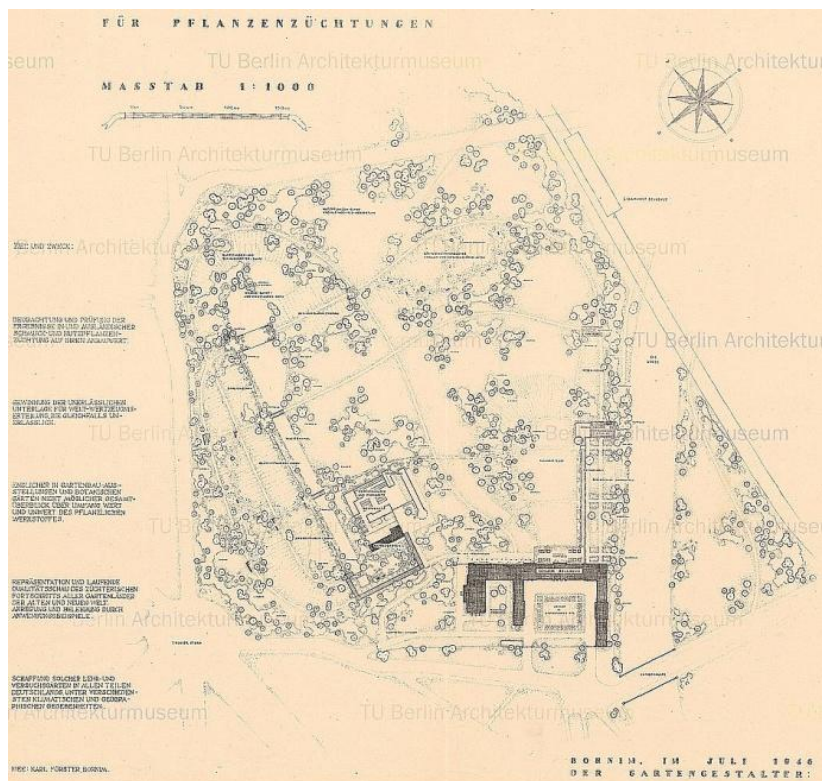
KF muodosti laajat suhde- ja toimitusverkoston eri puolille maailmaa. Hän hankki kasvinsiemeniä joko suoraan tai toisten kasvitarhojen välityksellä kaikkialta maailmasta ja myi toisaalta itse jalostamiaan ja kasvattamiaan kasveja ja niiden siemeniä laajalti sekä alan yrityksille ja yhteisöille että yksityisille. Hän piti henkilökohtaisina ystävinään mm. tunnetun puutarhaliikkeen omistanutta Ruysin perhettä Hollannissa, joka tuli myöhemmin vielä laajemmin tunnetuksi perheen tyttären Mien Ruysin menestyessä puutarhasuunnittelijana ja opettajana. (Mehliß 2007, 118.) Hän kierteli Eurooppaa tutustumassa kasveihin ja kauppiaisiin, kasvitarhoihin, puutarhoihin ja puistoihin, luomassa kontakteja asiakkaisiin ja tekemässä puutarhalähetystyötään. Gartenschönheitin avustajakunnassa oli kirjoittajia kuten Jens Jensen, amerikkalaisen prairie garden –tyylin luoja, alun perin saksalainen, jolta Foerster sai niin suunnitteluvaikutteita kuin siemeniäkin. Samoin hän tuli tutuksi lehden kautta kreivi Ernst Emanuel Silva-Taroucan kanssa, jonka luomassa ja johtamassa Pruhonitzin puistossa Prahassa hän kävi opintomatalla. Hän vietti puistossa vain kaksi intensiivistä tutustumispäivää ja myöhemmin muisteli niitä elämänsä kiintoisimpiin kuuluvina päivinä. Kaikkialla liikkeessaan KF piti silmänsä auki ja kaupallisten hankintojen ohella hänen taskunsa täytyivät pistokkaista, juurakoista tai juuren paloista ja siemenistä hänen löytäessään jotakin mielenkiintoista vaikkapa vain tienvarsiniityltä.

1920-luvun lopulla KF:n ympärille muodostui vaihtuva työyhteisö, suunnittelutoimisto, johon kuului nuoria puutarha-arkkitehtejä ja –teknikoita (Mehliß 2007, 129). Nämä toteuttivat Foersterin johdolla tai hänen periaatteitaan noudattaen yksityisiä suunnittelutoimeksiantoja eri puolilla Saksaa (kuva 6). Tämä toiminta soi osallisille arvokasta kokemusta työstä ja unohtumattomia viisauksia ja opastuksia Foersterilta. Monet hänen mottonsa tai aforisminsa tulivat Saksassa ja laajemminkin tunnetuiksi ja arvostetuiksi niihin sisältyneen viisauden ja huumorin takia. 1934 KF perusti Herta Hammerbachin ja Hermann Matternin kanssa yhteisen suunnittelutoimiston. Hammerbach ja Mattern olivat koulutettuja ja jonkin verran kokeneita puutarha-arkkitehteja (Mehliß 2007, 129). Molemmat jakoivat Foersterin näkemyksen, että puutarhakohteen suunnitte-

lussa erittäin tärkeässä roolissa on maaston muotoilu. Heidän suunnitelmissaan toistuivat usein keinotekoiset nyppylät, pengerrykset ja kaivannot. Ryhmä osallistui moniin suunnittelukilpailuihin ja menestyi niissä erinomaisesti. Niiden pohjalta Foerster sai toteuttaa ja kasvittaa suuria ja näkyviä julkisia kohteita. Nämä olivat elintärkeitä töitä vaikeiden lama- vuosien ylipääsyssä.

KUVA 6 Foersterin tekemä istutussuunnitelma, Garten Herrmann, 1929. (Kuva: Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin. <http://www.europeana.eu>).

KUVA 7 Ehdotus yleisöpuutarhaksi Berlin-Tiergarteniin 1946. (Kuva: Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin. <http://www.europeana.eu>).

1930-luvulla KF julkaisi 4 kirjaa ja kymmeniä artikkeleita niin Gartenschönheitissa kuin muissakin lehdissä ja toisten puutarhakirjailijoiden teoksissa (taulukko 1). Hän luennoi yleisötilaisuuksissa ja radiossa ja yleensäkin levitti julkisuuteen puutarhatietouttaan, jonka olisi yrittäjänä kilpailusyistä voinut pitää itsellään ja hyödyntää liiketoiminnassa. Foersterille juuri tiedon tuominen kaikkien saataville ja hyödyttämään muitakin kuin itseään oli ollut toiminnan perusmotiiveja alun pitäen (Wirth, 1995. 180-184.) Hän oli -20-luvulta lähtien yrittänyt saada aikaan julkisen virkistys- ja opetuspuiston jonkin lähikaupungin alueelle. Se onnistui lopulta kotikaupungissa Potsdamissa 1938 Freundschaftsinsel eli Ystävyys saaren hankkeessa (Mehliß 2007, 121). Saaren istutukset ja puistoalue valitettavasti tuhoutuivat suurelta osin pommituksissa muutaman vuoden sisällä. Saksassa muodostuivat perinteeksi laajat paikalliset ja valtakunnalliset puutarhanäyttelyt. Näissä Foerster oli luonnollisesti mukana paitsi näyttellepanijana, myös näyttelyalueiden suunnittelijana ja alihankkijana ja muutamaaan otteeseen suunnittelukilpailujen esittely- ja palkintotilaisuuksissa voittajana.

Kansallissosialistien nousu valtaan 1933 näkyi nopeasti em. puutarhanäyttelyissä ja puutarhalehdissä natsististen tunnusten ja hokemien käytössä. Monet puutarha-alankin auktoriteetit olivat nationalisteja ja natsiaatteen kannattajia. Foerster tuntuu lähinnä luovineen pragmaattisesti ajan tuulissa tunnustamatta erityisesti poliittista väriä (Wirth 1995, 182). Monissa kirjoituksissaan hän vastusti sotaisaa nationalismia ja kannatti kansoja yhdistäviä hankkeita, vaikkapa yhteisen puutarhakielen kautta (Wirth 1995, 183). Joka tapauksessa hän kuten monet muutkin alan ammattilaiset hyötyivät lisääntyneistä julkisista hankkeista ja mm. moottoritieverkon rakentamisessa syntyneistä laajoista viherrakentamisen projekteista. Nämä tiesivät lisääntyneitä työtilaisuuksia suunnittelijoille ja rakentajille sekä tiluksia kasvintuottajille. Jälkikäteen Foerster kyllä tuomitsi omankin passiivisuutensa natsiaatteen nousun suhteen (Foerster 1943, 346). Sodan aikana puutarhan toiminta vähin erin muuntui ruokakasvien tuotannoksi, koristekasvit hävitettiin ja näyttelypuutarha villiintyi hoidon puutteessa. Gartenschönheit-lehden nimi piti natsien vaatimuksesta muuttua ”Gartenbau am Reichiksi” ja se olikin jotakuinkin lehden lorun loppu.

2.1.5 Kasvikauppaa sosialismissa 1945-1970

Sodan jälkeen Leipzig jäi neuvostomiehittäjien haltuun ja myöhemmän Itä-Saksan puolelle. Miehittäjät ottivat haltuun myös Foersterin puutarhan ja nimesivät sen talvenkestävien perennojen jalostus- ja tutkimuslaitokseksi: Züchtungs- und Forschungsbetrieb winterharter Blütenstauden. Tämä mahdollisti Foersterin saada perennojen tuotanto taas suhteellisen nopeasti käyntiin. (Rostin 1995, 361.) Hän oli kuitenkin onnistunut säilyttämään monia kasveja ja niiden siemeniä sodan aikana. Hän pystyi myös nopeasti tarjoamaan suunnittelutöitä raunioina olleen maan viriävän uudelleenrakennuksen tarpeisiin (kuva 7). Käytännössä neuvostohallinnon häneltä vaatiman yhteistyön ansiosta hän saavutti pysyvän erikoisaseman myöhemmässä DDR:ssä. KF joutui myös vuosina 1946-48 laatimaan miehitushallinnolle käsikirjoituksen kokemuksestaan kasvintuottajana ja jalosta-

jana uransa alusta saakka: *Meine Lebensarbeit 1907-1946 an der Veredlung und Ertüchtigung der winterhart ausdauernden Stauden.* (Rostin 1995, 361.) Jälleen Foerster sopeutui nopeasti muuttuneisiin oloihin ja yhteistyöhön vallassaolijoiden kanssa ja keskittyi työhönsä ottamatta erityistä kantaa ajan politiikkaan. Bornim oli hänelle keskipiste ja siellä hän oli päättänyt pysyä ja toteuttaa kutsumustaan tapahtuipa ympärillä mitä tahansa.

Yhteistyö neuvostoliittolaisten kanssa jatkui kasvitoimituksina Moskovan kasvitieteelliseen puutarhaan (Rostin 1995, 361). KF sai myös pian sodan jälkeen toimeksiannon Weimarissa sijaitsevan Goethe-puiston kunnostamisesta (Mehliß 2007, 24). Se oli hänelle henkisesti tärkeä työ hänen suureen filosofiin kohdistuneen kunnioituksensa ja harrastuneisuutensa vuoksi. Foerster suunnitteli vielä myöhäisiällä Goethe-aiheisen kirjan kirjoittamista, mutta se ei koskaan valmistunut. Taimiston toiminta oli vilkasta jo vuoteen 1950 mennessä. Kasveja toimitettiin DDR:n lisäksi muihin itäblokin maihin, Länsi-Saksaan ja muutamiin muihinkin Länsi-Euroopan maihin. Yrityksellä oli monopoliasema Itä-Saksassa ja sen ansiosta työstä ei ollut puutetta, vaikka toimintaa ei enää johdettukaan parhaiden liikeopillisten periaatteiden mukaan.

KF jatkoi kirjallista toimintaansa yhä vilkkaammin iän karttuessa. Hän oli sodan päättyessä jo 71-vuotias eikä fyysiseen työhön enää ollut niin paljoa voimia. Silti Foerster eli ja teki työtä vielä neljännesvuosisadan. Hän julkaisi 1950- ja -60-luvuilla useita kirjoja, niin ammatillisia kuin kaunokirjallisia. Hän pystyi pitämään yllä jossain määrin kansainvälistä tuttavaverkkoaan, mutta DDR:stä ei enää päässyt juuri matkailemaan eikä Foersterin terveyskään sitä usein sallinut. Foersterin kirjoja kuitenkin luettiin myös ulkomailla ja hänen nimensä oli monille tuttu ennestään ja tuli uusillekin sukupolville tutuksi. Monet hänen opissaan olleet, maasta muuttaneet suunnittelijat, kuten Wolfgang Oehme USA:ssa, tekivät hänen nimeään tutuksi uusissa kotimaissaan.

1960-luvulla KF sai osakseen monia kunnianosoituksia elämäntyöstään, hänet nimitettiin mm. kunniatohtoriksi ja professoriksi (Mehliß 2007, 24-25).

2.2 Julkaisutoiminta

KF:n kirjallinen ura on pitkä ja rikas. Hän aloitti juuri vuosisadan vaihteen jälkeen 1906 artikkelisarjalla *Hamburger Zeitungissa*. Viimeinen hänen nimissään julkaistu kirja ilmestyi 2001, *Freude und Ärger im Garten*. Se sisälsi muokattuja tekstejä 1937 ilmestyneestä kirjasta *Gartenfreude wie noch nie*. Viimeinen hänen elinaikanaan julkaistu teos oli *Es wird durchgeblüht* vuonna 1968. (Taulukko 1).

Kirjojen, artikkelien ym. materiaalin lisäksi Foersteriltä jäi jälkeen laaja kirjearkisto, myös hänen kirjekumppaniensa arkistoja, muistiinpanoja ja muuta kirjallista materiaalia. Foersterin kirjallista jäämistöä säilytetään nykyään Berliinin valtionkirjastossa.

TAULUKKO 1 *Bibliografia*

Julkaisuvuosi	Kirjan nimi
1911	Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit
1917	Vom Blütengarten der Zukunft
1925	Unendliche Heimat
1927	Das Dahlienbuch. Yhdessä Camillo Schneiderin kanssa.
1928	Gärten der Erde
1929	Der neue Rittersporn
1934	Garten als Zauberschlüssel
1935	Staudenbilderbuch
1936	Blumen auf Europas Zinnen
1937	Der Steingarten der sieben Jahreszeiten
1938	Neue Blumen - Neue Gärten
1938	Gartenstauden-Bilderbuch
1939	Das Blumenzwiebel-Buch
1939	Kleinstauden-Bilderbuch
1940	Lebende Gartentabellen
1940	Blauer Schatz der Gärten
1940	Von Landschaft, Garten, Mensch
1941	Kleines Bilderlexikon der Gartenpflanzen
1950	Vom großen Welt- und Gartenspiel
1952	Neuer Glanz des Gartenjahres
1953	Reise doch - Bleibe doch!
1954	Tröste mich - ich bin so glücklich
1957	Einzug der Gräser und Farne in die Gärten
1959	Warnung und Ermutigung
1962	Ferien vom Ach
1968	Es wird durchgeblüht

KF kirjoitti noin kuudenkymmenen vuoden aikana myös satoja lehtiartikkeleita. Näiden aiheet ja sisältö perustuivat paljolti kirjoissakin käsiteltyihin aiheisiin. Suurin osa julkaistiin Gartenschönheit-lehdessä vuosina 1920-1941 (kuva 8). DDR:n aikana hän kirjoitti harvakseltaan erilaisissa puutarhalehdissä ja aikakausjulkaisuissa. Osa artikkeleista on ehkä löytymättä, koko kirjallista jäämistöä ei ole käyty vielä läpi. (Wirth 1995, 197). Ammattiaiheisten artikkelien ohessa hän kirjoitti myös kaunokirjallisia ja filosofisia artikkeleita.

Behandlung eines Abhangs, Hölzernunterstützte für die Pflanzung zu erhalten, Anlage im Steingarten

Zusätzliche-Läufen hinaufgeliegen dabei lie und da in urprüngl Anbauungen oder Streuungen sondern Wohlgefallen eines Verbindungen, Konturen und Anführungen zu untercheiden mochte, wer nicht, sinnendes B in der tiefen, vom Wildbach stoffen Felskludt gefunden und die Elemente oder lagen wir di geführten Geleise der Schö von malterlichen Ausführtur Abbröckelungen und von Stain im Bett des Bachs gefühlsmäßig fallen konnte und wenn nicht auff lger Talwiele oder bisweilen auf drauß in der Ebene gefellige C pierungen von mächtigen ru teilweise freiliegenden Felsklein ihre Schönheit ergreifen, der wif Bar von wirkungsvollen Steingd anlagen in unserer Sinne immer los bleiben.

Im Rahmen größerer Parklandschiff ist es meist möglich, Füllengartn lagen dem Ganzen harmonisch zufügen. Im von Natur felsiger lände werden lie zum unhofft Erdwiderstand und dem Erlaubt wädh die Aufgabe, mit feiner Z in Gefleisart und Formung An an das Befehlende zu fuchen. In kern am Huffen, oberhalb Neu lah ich auf der Befetzung Gray unlangt einen großzügig entwor

RICHARD ROTHE / STEINGÄRTEN IN AMERIKA

DER Steingarten, eine der reifvollsten Errungenschaften im Garten unserer Zeit, gehört in den Vereinigten Staaten gegenwärtig noch zu den Selbsten. Nicht daß es bei den Amerikanern bisher an Interesse gefehlt hätte, man verfolgte vielmehr ihre Entwicklung von Anfang an, las die Beiträge und bewunderte die Bilder, aber die schönsten Steingartenbüchel aus England, das für die meisten der herrlichsten Alpen ein ideales Klima hat, nützten uns für unsere mittelatlantischen und Zentralatlant-Sommer mit ihren tropischen Hitzeperioden wenig. Außerdem entfalten diese Werke an bildlichen Darstellungen rein baulicher Art sehen einzelnen von der Natur belohnt begünstigten, großartig markanten Schöpfungen ein Fülle von Mustern, wenn nicht Widersinnigen, gegen dessen Nachahmung sich unter Gefühl sträubte. Vor allen Dingen fehlten und fehlen uns auch bis in die Gegenwart hinein erfahrene berufliche Kräfte und deren vorbildliche Werke. So mußte auch ich vorerst in meinen Arbeiten eigene Wege gehen.

Nach meinen Erfahrungen befähigt ich impraktischen Verlaufe von Steingartenbauten sehr bald die Überzeugung, daß unsere Aufgabe stets mehr oder weniger darin gipfelt, eine möglichst innige Verbindung der Schönheit des natürlichen Auslasses und der Gruppierungen von Felsstein mit der Schönheit einer dem Charakter des Ganzen angemessenen Vegetation herzustellen. Wer nicht offenen Augen den steilen felsigen Bergpfad mit seinen unzähligen Windungen und durch Gefleishindernisse verursachten

Steingarten in Boston unmittelbar nach der Pflanzung im Frühling.

Bau als überzogenes Abfließen für die Quarzite einer Anzahl häufiger, stark abfallender Blumenerzelen. An ein gewaltiges natürlich Felfenterrill sich anlehnd, boten sich hier dem Bauenden wunderbar gelegenen für wuchtige kühne Formgebung, die er auch bei der faltung seines Wallenbittarzes in ein großes, von mächtigen Steinhil umrahmtes Becken gut ausgenutzt hatte. Wenn man die felsige legenen, die Gesamtwirkung von Felsanlagen immer vorteilhaft befigenden Treppentufen hinaufführt, genießt man von der Höhe Riffs aus einen weiten Überblick über die darunter liegenden Terr und weiterläm tritt über Baumkronen hinweg die belebte Ström des Haulen mit dem gegenüber sich meistweit hinziehenden betüll

KUVA 8 Gartenschönheit oli nykyaikainen puutarhajulkaisu ammattilaisille ja amatöörielle. Siinä esiteltiin mm. puutarharakentamisen tapoja ja puutarhakohteita eri puolilta maailmaa. Kirjoittajakuntaan kuuluivat monet maisema- ja puutarhasuunnittelun merkittävät vaikuttajat niin Saksasta kuin esim. USA:sta. (Kuva: Gartenschönheit 1/1921.)

3 KATSAUS FOERSTERIIN VAIKUTTANEISIIN PUUTARHATAITEEN VIRTAUKSIIN JA TOIMIJOIHIN

3.1 Ajan aktiivisia vaikuttajia

KF ammensi vaikutteita laajalta alueelta puutarhasuunnittelijoiden piiristä. Erityisen lähelle tulivat puutarhataiteen silloisen kärkimaan, Britannian, William Robinsonin Gertrude Jekyllin linjaukset sekä kotimaan Saksan vapaata suunnittelua ajaneet suunnittelijat, varsinkin puutarha-arkkitehti ja -opettaja Willy Lange. Robinsonin kirjat (Wild Garden, 1870, Hardy Flowers, 1870 ja The English Flower Garden, 1883) ja lehti The Gardener kuuluivat saksalaistenkin suunnittelijoiden ja harrastajien käsissä (Pniower 1959, 437). Lehden ja Robinsonin The English Flower Gardenin kautta pääsi alun perin kuuluviin myös Jekyllin ääni monissa artikkeleissa 1880-luvulta lähtien. Hän oli ensimmäisiä suunnittelijoita, jotka julkaisivat istutussuunnitelmiaan lehdissä ja kirjoissa. Ensimmäisen oman kirjansa, Colour in the Flower Gardenin, hän julkaisi 1908. (van Groeningen 1996, 241-242.) Foerster piti korkeassa arvossa myös japanilaista puutarhakulttuuria, johon hän lienee tutustunut lähinnä matkakuvausten ja piirrosten sekä grafiikanlehtien välityksellä. Hän jopa kuvasi eräässä myöhäisessä haastattelussa elämänsä ”toteutumatta jääneeksi Japanin matkaksi”.

3.2 1800-luvun lopulla Britannia vallitsi ja hallitsi

Robinson ja Jekyll käyttivät taitavasti kasveja, eritoten perennoja, ja tasa-painoilivat arkkitehtuurin ja luonnonympäristön välillä. Robinson julisti luonnonmukaisuutta, vapautta arkkitehtoniseen muotoon jähmettyneestä parterripuutarhasta ja vuosittain istutettavista mattomaisista kukkapenkeistä (van Groeningen 1996, 128). Robinsonin päämääränä oli tuoda kotoiseen puutarhaan kestäviä, eksoottisia tulokkaita, kasvattaa kasveja luonnonomaisina ryhminä ja yhteisinä ja ylittää puutarhan rajat ympäröivään luontoon. Jekyll taas suunnitteli maalauksellisia perennaryhmiä ja reunuksia, joissa kasviryhmät lomittuivat toisiinsa kuin värikkäät pensselinvedot (van Groeningen 1996, 181). Hän työskenteli usein läheisessä yhteistyössä arkkitehti Edwin Lutyensin kanssa ja sovitti työnsä täydentämään kohteiden arkkitehtuuria (van Groeningen 1996, 245). Jekyllin suunnitelmissa korostuivat visuaalisuus ja kukinnan ajallinen kerroksellisuus, mutta myös käytännössä opittu kasvitietous. Hän arvosti englantilaisia maalaispuutarhoja, cottage gardens, niiden monivuotisten luonnonkasvien käyttöä ja värikkyyttä.

3.3 Saksa oli Manner-Euroopan edelläkävijä

Saksankielisellä alueella (Saksa yhdistyi yhdeksi valtioksi 1871) käytiin 1800-luvun puolivälistä lähtien keskustelua luonnollisesta puutarha- ja is-

tutustyylistä. Epämuodollinen maisemapuutarhatyyli oli suosiossa tilan sen salliessa, pienillä tonteilla ja rakennusten lähellä suosittiin muodollisempaa kukkapuutarhaa. Mielenkiintoa luonnonkasvien ja perennojen käyttöön herätteli Hermann Jaeger kirjallaan *Die Bewerbung der Pflanzen in der Gartenkunst* vuonna 1858, toistakymmentä vuotta ennen William Robinonia (van Groeningen 1996, 385). Jaeger suositteli kotoisten ja eksoottisten kasvien käyttöä yhdessä sopivissa kasvupaikoissa epämuodollisissa, maisemallisissa puutarhoissa. Hän listasi joitakin tarkoitukseen sopivia perennoja ja sipulikasveja ja suositteli seuraamaan ja jäljittelemään luontoa. Hän ei kuitenkaan käyttänyt mitään erityistä termiä tällaisesta tyylistä.

Robinonin kirjan saaman julkisuuden myötä keskustelu uudesta tyylistä virisi uudelleen ja levisi *Gartenzeitung*-lehdessä julkaistujen kirjoitusten myötä. Niissä siteerattiin englantilaisia alan auktoriteetteja ja Robinonin tyyli saksannettiin suoraan *wilde Garteniksi*. Theodor Rümpler suosi vapaata istutustyyliä ja perennojen monipuolista käyttöä kirjoissaan *Die Stauden*, 1889 ja *Illustriertes Gartenbau-lexikon*, 1890. (Van Groeningen 1996, 347.) Willy Lange sementöi kirjallaan *Gartengestaltung der Neuzeit*, v. 1907, luonnonomaisen puutarhan osaksi saksalaista puutarhahistoriaa. Hän käytti termiä *Naturgarten*, luontopuutarha. Hänkin korosti luontoon perehtymistä ja sen mallien mukaisten kasviyhteisöjen kehittämistä puutarhoihin. (Van Groeningen 1996, 308.) Langelle puutarhataide oli suunnittelijan taiteellisella panoksella ja kasvitieteellisellä osaamisella parannettua tai ylennettyä luontoa (kuva9). Lange ammensi Robinonin ja Jekyllin kirjoituksista ja teki niiden ajatuksia tunnetuiksi Saksassa. Hän itse kielsi ulkomaiset vaikutteet ja propagoi varsinkin myöhemmissä kirjoituksissaan erityistä saksalaiskansallista, maalaisperinteestä polveutuvaa puutarhatyyliä. Nämä nationalistisesti ja nativistisesti värityneet näkemykset eivät peittäneet sitä tosiasiaa, että hänen työnsä oli hyvin brittiläisvaikutteista. Hän on ollut merkittävä vaikuttaja 1900-luvun saksalaisessa puutarha- ja maisemasuunnittelussa. Langesta tuli myös KF:n työn tukija ja henkilökohtainen tuttava.

KUVA 9 ”Idealisierte Kieferngesellschaft” eli luonnonmäntyjä istutettuine kumppanikasveineen. Willy Langen Naturgarten-oppien mukainen puistopuutarha. Berliini, Wannsee. (Kuva: <http://www.pictokon.net>.)

3.4 Vastakkaisia suuntauksia

Molemmissa maissa saivat jalansijaa vuosisadanvaihteen molemmin puolin myös vastakkaiset äänenpainot. Tiukasti arkkitehtoniseen muotoon si-dottua, symmetriaa suosivaa sekä kukka- ja kasvipainotteisuutta vastustivat vaikutusvaltaiset arkkitehtisuunnittelijat. Reginald Blomfield oli jo luonut huomattavan uran kirjansa *Formal gardens in England* ilmestyessä 1892. Nimestäkin voi päätellä kirjan pääpainon olevan muotopuutarhoissa. Blomfield piti parhaana yksinkertaisen geometristä renessanssipuutarhaa esikuvanaan ja vastusti puutarhurien valtaa suunnittelussa (van Groenin-gen 1996, 247). Kirja herätti William Robinsonin ankaran vastahyökkäyk-sen arkkitehtien puuttumiselle puutarhasuunnitteluun. Saksassa taas 1900-luvun alussa tunnettu arkkitehti ja kulttuurialan monitoimija Paul Schultze-Naumburg kirjassaan *Gärten* puolusti arkkitehtonista muodonantoa ja puutarhan osaa asumiskokonaisuudessa (Gothein 1928). Arkkitehdit Her-mann Muthesius, Peter Behrens ja Joseph Maria Olbrich halusivat puutarhasuunnittelun omiin käsiinsä, pois rönsyileviltä kasvintuntijoilta. Heidän työhönsä vaikuttivat vahvasti renessanssin ja barokin puutarhat. Niin Schultze-Naumburg kuin Muthesiuskin olivat oleskelleet Britanniassa ja omaksuneet paljon sikäläisistä arkkitehtuurin ja puutarha-alan virtauksista, mm. arts and crafts –liikkeestä ja brittiläisestä arkkitehtonisesta puutarha-tyylistä.

Kuinka ollakaan, niin Muthesius kuin Behrens tilasivat kohteisiinsa KF:lta istutussuunnittelua ja kasveja istutuksineen! Samoin monet muut arkkiteh-tonisen puutarhan kannattajat (Rostin 1992. 134.) Samalla pragmaattisella yhteistyöasenteella hän jatkoi työtään ja menestyi 1900-luvun rajujen kansallisten ja yleiseurooppalaisten poliittisten myllerrysten keskellä.

3.5 Foerster kumppaneineen loi oman tyyliinsä

KF julisti itse tärkeimmäksi vaikuttajakseen arkkitehti-puutarha-arkkitehti Berthold Körtingin, joka oli hänen läheinen ystävänsä (Go 2006, 73). Körting oli Foersterin mielestä onnistunut parhaiten ylittämään tyylijarajat ja yhdistämään muodollisen tai arkkitehtonisen tyylin ja maisema- tai luontopuutarhan toisiinsa (kuva 10). Tämä kuvastaa Foersterin asennetta ajan aatteisiin ja oppeihin. Hän pyrki toteuttamaan omaa, kasvi- ja luontoläh-töistä suunnittelun ja tekemisen tapaansa ja mahdolluttamaan sitä hyvin eri-laisiin kohteisiin. Hänen aatemaailmansa perustui pikemmin 1700- ja 1800-luvun saksalaisiin romantikkoihin kuin uusiin taiteellisiin tai tieteel-lisiin virtauksiin. Hän oli saanut jo kotoaan ohjausta kirjallisuuden ja ku-vataiteen sekä musiikin pariin. Hän oli omaksunut J. W. von Goethen vä-rioppia ja filosofiaa, A. von Humboldtin monitieteellistä luonnonoppia, panteistista uskonnollisuutta, romanttista kehitysoptimismia jne. (Mehliß 2007, 31.) Näistä kehkeytyi Foersterin filosofinen näkemys ihmisen, luonnon ja hengellisyyden yhteydestä, jota hän näki edistävänsä omalla työl-lään.

Körting teki läheistä yhteistyötä KF:n kanssa 1920-luvulla. Molempien näkemyksen mukaan puutarhasuunnittelussa oli ennen kaikkea kyse kasvivalinnoista ja olemassa olevan tontin muokkaamisesta niille sopivaksi. Körting kuitenkin antoi Foersteriä enemmän painoa esteettisille seikoille. Hän saattoi yhdistää täysin erilaisista ympäristöistä olevia kasveja keskenään, jos näki niiden yhteisvaikutuksen olevan toisiaan kohentavan. (Go 2007, 73.) Körting kuoli varhain, v. 1930, mutta Foersterin kautta hänenkin panoksensa siirtyi suunnittelutyöhön uusien kumppanien kanssa.

Yhdessä Herta Hammerbachin ja Hermann Matternin kanssa KF kehitti oman ”Bornimer Stil –tyylinsä” (Go 2007, 76). Se oli englantisesta maisemapuutarhasta lähtöisin, periaatteiltaan kuitenkin täysin 1900-lukulainen luomus. Siinä ihminen ei enää ollut maisemapuutarhan tapaan luonnon ja Luojan ihmeiden katsoja vaan aktiivinen toimija. Ihminen hankki tietoa luonnosta ja sen pohjalta sovitti rakennuksensa ja puutarhansa luontoon ja maisemaan sopivalla tavalla. Tärkein sovelluskohde oli nimenomaan asuintalon puutarha. He sovelsivat tyyliään toki yleisemminkin ja suurisakin kohteissa. Saksalainen keskustelu aiheesta keskittyi kuitenkin juuri asuinpuutarhoihin. Niiden toteutus oli myös poliittisen ideologian asia ja siksi pinnalla. Hammerbacher ja Mattern jatkoivat samalla linjalla sodan jälkeekin, Foersterin Bornimin jäätyä DDR:n puolelle.

Hammerbacher omissa kirjoituksissaan ja jotkut muut saksalaiset tutkijat käyttävät tyylistä nimeä uusi/1900-luvun maisemallinen puutarha (Hammerbacher 1973, 343). Maisema- ja puutarhataiteen historiankirjoituksia on nykyään monia, yhtenäistä esitystä ei ole vielä tehty. Ehkä aikaa ei ole kulunut tarpeeksi. Saksassa asiaa on monimutkaistanut sodanjälkeinen tilanne. Tärkeillä maisema-alan paikoilla istuivat entiset natsit, jotka jatkoivat työtään lähes ennallaan (Gröning 1997, 225). Heidän näkemyksensä oli edelleen kansallissosialistisen propagandan idea kestävästä kansallisesta puutarhatyylistä, bodenständige deutsche Garten. Itä-Saksan puolelle asettuneet maisema- ja puutarhasuunnittelun kokeneet ammattilaiset hävisivät näköpiiristä yleensä kokonaan (Gröning 1997, 227.) Toisaalta 1960-luvulla esiin noussut sukupolvi ei enää ollut kiinnostunut näistä vaan kiinnitti huomionsa muun muassa ympäristökysymyksiin. Bornimlaisten työllä on ollut suuri merkitys 1900-luvun toisen puoliskon ja 2000-luvun alun maisema- ja puutarhasuunnittelulle. Sen arviointi on vielä kesken, mutta nyky suunnittelijat tunnustavat velkansa Karl Foersterille. Vähemmän tunnettujen, silti yhtä tärkeiden Hammerbachin ja Matternin elämäntyöt odotavat vielä ansaitsemaansa arvonnousua.

KF oli ennen kaikkea istutussuunnittelija ja kasvintuntija. Jo Foersterin kisa-alla Ludwigin alaisuudessa Bordigherassa antoi monipuolisen opin vieraskasvien ominaisuuksiin perehtymisestä ja niille sopivien kasvuympäristöjen (Lebensbereich) luomisesta. Hänen suunnittelutyönsä lähti kasvien ominaisuuksista, niiden biologiasta, ulkonäöstä, kestävydestä, joita hän luokitteli osin varsin subjektiivisesti, vaikkakin pikkutarkasti. Hän ei kuitenkaan ollut tiedemies, vaan omatoimisesti kasvitieteeseen ja moneen muuhun asiaan perehtynyt entusiastisesti, Liebhaber (vrt. amateur), ja puutarhafilosofi, omien sanojensa mukaan mystikko. Hän käytti jokaisen mahdollisen tilaisuuden uusien kasvituttavuuksien etsimiseen. Matkoillaan

Euroopassa, harjoittelupaikoissaan, kulkiessaan maantiellä tai junassa hän haravoi katseellaan ympäristöä löytääkseen jotain kiinnostavaa.

KUVA 10 *Berthold Körting oli lahjakas puutarha-arkkitehti, jota Karl Foerster piti esikuvallisena uuden suunnittelutyylin airueena. Körting kuoli varhain, vuonna 1930. Kuvassa hänen suunnittelemansa pengerretty kivikopuutarha (Steingarten)vuodelta 1930. (Kuva Stadt+Grün 7/2008. Alun perin julkaistu Gartenschönheitissa 1930, s.62.)*

4 MITEN, KENEEN JA MINKÄ VÄLITYKSELLÄ FOERSTER VAIKUTTI

4.1 Tieto välittyi ihmiseltä ja sukupolvelta toiselle henkilökontakteissa

KF:n oman ammatillisen näkemyksen syntymiseen vaikuttivat varhainen ohjaus kotona, opinnot alan oppilaitoksissa ja näkemysekkäiden ammattilaisten, kuten Ludwig Winterin ohjauksessa, työ ja opinnot tunnetuissa koti- ja ulkomaisissa puutarha- ja maisemakohteissa sekä tunnollinen perheytyminen kasveihin ja käytännön puutarhatyöhön (Mehliß 2007, 18). Tärkeitä aikalaisvaikuttajia olivat monet yhteistyökumppanit ajalta ennen toista maailmansotaa. Foersterin työtovereita tai henkilökohtaisia ystäviä olivat mm. Willy Lange, Camille Schneider, Alwin Seifert, Heinrich Wiepking-Jürgensmann, aiemmin mainitut Körting, Hammerbach ja Mattern sekä monet muut (Mehliß 2007, 26-28). Olipa heidän vakaumuksensa tai asemansa natsiaikana mikä tahansa, monet näistä jatkoivat sodan jälkeen tärkeissä asemissa esim. korkeakouluissa tai korkeissa alan viroissa. Foersterilta henkilökohtaista ohjausta saivat monet hänen puutarhallaan harjoitelleet ja työtä tehneet ammattilaiset (Leppert 2008, 19). Richard Hansen, joka oli Bornimissa töissä 1930-luvulla ja jatkoi sieltä korkeakouluun, on viime vuosikymmenien aikana ollut Saksan tärkeimpiä istutussuunnittelun vaikuttajia (Schacht 2012). Hän tutki erityisesti ruoho- ja puuvartisista koristekasveja ja kehitti järjestelmän niiden käytöstä kasvisosiologiselta pohjalta. Samaa asiaa oli tutkinut ja jossain määrin soveltanut KF:kin tahollaan. Hansenin ja työtoverinsa Friedrich Stahlin työllä perennojen parissa on ollut vahva vaikutus saksalaiseen puutarha- ja maisema-alan koulutukseen.

Monet KF:n nykyään tunnetuista seuraajista ovat noudattaneet samantyyppistä uraa. Useimmilla heistä tuntuu olevan myös hyvin varhain syttynyt innostus puutarhoihin ja kasveihin. Mien Ruys pääsi alkuun vanhempiensa puutarhalla ja oli henkilökohtaisessa kontaktissa mm. Foersteriin ja Gertrude Jekylliin (van Groeningen 1996, 456). Piet Oudolf, samoin kuin Henk Gerritsen, taas tunsivat Ruysin ja hänen puutarhansa Dedemwaartissa ja esimerkin mukaan perustivat omat puutarhansa (Wilson 2002, 42). Wolfgang Oehme opiskeli puutarha-alaa ja maisemasuunnittelua sodanjälkeisessä Saksassa vahvasti KF:n vaikutuksen alla (Leppert 2008, 18-20). Oehmen muutettua USA:han hän ja Foerster olivat kirjeenvaihdossa ja lähettelivät toisilleen myös kasvien siemeniä. Tunnetut brittiläiset suunnittelijat Dan Pearson ja Noel Kingsbury ovat molemmat tunteneet ja tehneet kauan yhteistyötä Oudolfin kanssa ja Kingsbury on ystävä Oehmen yhtiökumppanin James van Swedenin kanssa (Kingsbury n.d.) Heillä on myös vahva käytännön kasvintuntemus ja kokemus puutarhatyöstä.

Näiden tunnettujen opettajien, suunnittelijoiden ja kirjailijoiden välillä on siis laaja, tähän päivään ulottuva verkosto, jonka kautta on välittynyt paljon tietoa ja vaikutteita. Heillä oli puutarha- tai maisema-arkkitehdin tai arkkitehdin koulutus eli heidän toimenkuvansa oli istutussuunnittelua laajempi. He tekivät kuitenkin työtään Foersterin hengessä ja näin Foersterin

työ ja teokset jatkoivat vaikutustaan alan koulutuksessa niin Länsi- kuin Itä-Saksassa. Ystävyyssuhteet ja yhteiset ammatilliset tai harrastukselliset intressit ihmisten välillä ovat tietysti vanhin tapa välittää tietoa ja kokemuksia.

4.2 Ajan uutuudet tiedonvälityksessä

KF:n lapsuus- ja nuoruusaikoina alkoi painotuotteiden massamittainen tuottaminen, mikä mahdollisti niiden hinnan laskun ja vähittäisen leviämisen laajemmin kansan käsiin. Tämä taas lisäsi puutarhatietoudenkin kantautumista aiheesta kiinnostuneiden ulottuville. Foerster omaksui itse suunnittelun ja kasvien käytön vaikutteita ajankohtaisista puutarhajulkaisuista ja –kirjoista, mm. Gertrude Jekylliltä. Valokuvaus teki myös läpimurtoaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteen tienoilla. Se oli hyvin kallista, mutta parantuneen ja halventuneen painotekniikan myötä kuvat ja tieto saatiin leviämään kirjojen ja lehtien mukana laajalle (Porikys 1995, 206-207). Nykyään tuntuisi onnettomalta joutua hankkimaan tietoa kuvittamattomasta tai vain piirroksin kuvitetusta puutarhajulkaisusta.

Kirjat ja lehdet sekä niissä julkaistut valokuvat olivat oleelliset apukeinot KF:n ryhtyessä määrätietoisesti tekemään nimeään ja työtään tunnetuksi. Hänen intoaan siivitti ohjelmallinen pyrkimys levittää tietoa yläluokkaa ja varakasta porvaristoa laajemmalle (Mehliß 2007, 121). Häntä innoitti osin Saksassa 1800-luvulla syntynyt liikehdintä kaupunkiköyhälistön olojen kohentamiseksi viheralueilla ja viljelypalstoilla sekä osin romanttisineologinen halu kaunistaa ihmisten elinympäristöä. Hän uskoi kauneudella olevan parantava vaikutus sekä mieleen että ruumiiseen. Tuolloin oli myös vallalla jo käsitys kasvien ja puistojen kaupunki-ilmaa puhdistavasta vaikutuksesta. Suomessakin rakennettiin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä parantoloita metsän keskelle.

KF:n romanttissävyytteinen usko puutarha- ja kasvitietouden voimaan näkyy erityisesti 1. Maailmansodan aikaan julkaistussa kirjassa *Vom Blü-tengarten der Zukunft* (taulukko 1). Sitä painettiin suuria määriä ja lähetettiin rintamalle, sairaaloihin ja vankileireille sotilaiden luettavaksi. Eräässä tunnetussa aforismissaan Foerster painotti kykyä uneksia ja sitä hänellä on täytynyt ollakin pystyäkseen vaikeana sota-aikana kirjoittamaan niin lennokkaan ja huolella kootun teoksen ja uskoakseen sen vielä saavuttavan lukijoita. Ihme kyllä niin kävi. Foersterin sujuva, paikoin nimenomaan unelmoiva teksti ja ajalle harvinaiset värikuvat tarjosivat hetkeksi pakotien arjen ankeudesta. Kirjan esipuheessa Foerster sanoo saaneensa käskyn tai määräyksen kirjoittaa se. Ikävä kyllä ei tiedetä kuka tai mikä instanssi oli tämän takana.

1920-luvun alussa alkanut *Gartenschönheit*-lehden julkaisu oli merkittävä askel KF:n julkaisutoiminnassa (Kühl 1934, 186). Sekin osoitti melkoista riskinottokykyä ja uskoa omaan itseen, mutta vastoin ennakkoluuloja lehti menestyi. Se oli alun alkaen suunnattu niin ammattilaisille kuin maallikoille, kuten nykyisetkin suositut puutarhalehdet. Sen palstoilla käytiin keskustelua alan virtauksista, taiteesta ja tekniikasta sekä annettiin neuvoja lukijoiden puutarhapulmiin. Senkin kuvituksessa Foerster käytti rohkeasti

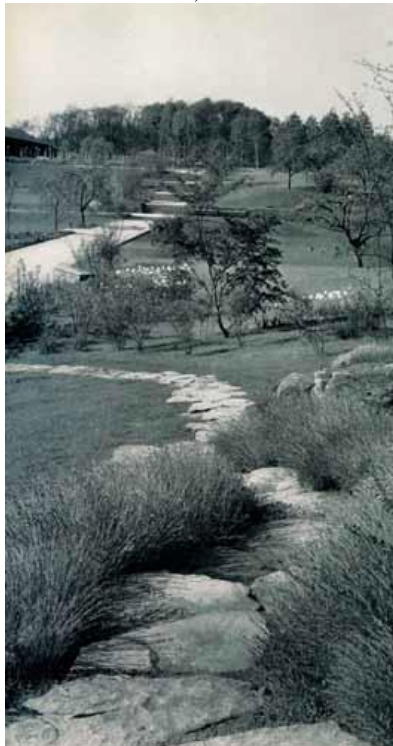
värivalokuvia mustavalkokuvien ja grafiikan ohessa, mikä oli kallista painoteknisesti, mutta usein valaisi tekstin aihetta korvaamattoman selkeästi.

KF ehti 1930-luvulla myös reaaliaikaiseen, sähköiseen tiedonvälitykseen. Hän piti radioluentoja kirjoistaan ja lehdistään tutuista aiheista. Toki hän luennoi myös muuten eri yhteisöjen tilaisuuksissa. Foerster tarttui ennakkoluulottomasti uusiin välineisiin, kun näki niiden palvelevan omia päämääriään. Hän myös ajoi asiaansa tarvittaessa hyvin sinnikkäästi, kuten Freundschaftsinselin tapauksessa. Foerster ikään kuin paalutti toimintansa suunnat ja päämäärät jo varhain ja noudatti suunnitelmaansa pragmaattisesti, sopeutuen kulloisiinkin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin tilanteisiin ja olosuhteisiin.

4.3 Puutarhanäyttelyt

Valtakunnalliset ja maakunnalliset puutarhanäyttelyt ovat Saksassa vakiintunut ja tärkeä vuotuinen perinne. Ne ovat valtavan suosittuja tapauksia, niissä tulevat julki uudet suuntaukset ja suunnittelijat, niillä jakavat ja omaksuvat uutta tietoa ja tuttavuuksia alan ammattilaiset ja niistä ammentavat mallia ja vinkkejä myös kotipuutarhurit. Näihin näyttelyihin osallistui voimalla ja menestyksekkäästi myös KF liikkeineen ja työtovereineen ennen viime sotaa. Tälläkin tavalla hän saavutti tunnettuutta sekä ammattimaisen että harrastavan väen keskuudessa ja myi niin suunnittelutyötä, kirjojaan kuin kasvejaankin ympäri maata.

KUVA 11 *Kuvia Stuttgartin valtakunnan puutarhanäyttelystä. (Kuvat Mehliß 2007.)*

Vuoden 1939 Reichsgartenschau, valtakunnanpuutarhanäyttely, Stuttgartissa oli ns. bornimilaisen tyylin voimakkain näyttö (Mehliß 2007, 143). Koko 51 hehtaarin näyttelyalueen suunnittelusta järjestettiin kilpailu, jonka voitti 1935 Hermann Mattern. Hänen kumppaneinaan alueen suunnittelussa tulivat toimimaan toiseksi tulleen ehdotuksen tekijät, myös KF:n lähipiiriin kuuluneet, Herta Hammerbach ja Otto Valentien. Suunnittelu aloitettiin 1935 ja työt 1937. Alue oli vaikeakulkuista ja karua kalkkikivi-maata, jota rikkoivat monet louhokset ja kaatopaikat. Työn kuluessa alueella siirrettiin maata n. puoli miljoonaa kuutiometriä ja istutettiin yli miljoona kasvia ja kukkasipulia. Tätä urakkaa suorittivat ammattiviherrakentäjien ohella niin sotilaat kuin juutalaiset pakkotyövangit. (Reichsgartenschau 1938 n.d.)

Valmistuttuaan aluetta pidettiin hyvin onnistuneena. Sen katsottiin näyttävän niin luonnolliselta kuin se olisi aina ollut osa maisemaa (Kuva 11). Istutettu kasvillisuus lomittui luontevasti paikalla olevaan luonnonkasvillisuuteen ja maastoutti näyttelyalueen rakennukset ympäristöön. (Mehliß). Tämä oli juuri KF:n ajatusten mukaista luonnon ja ihmisen tekemän välisen rajan häivyttämistä.

4.4 Foersterin hengessä tänä päivänä

Edelliseen vertautuvat hyvin Lontoon v. 2012 olympiakisojen Olympic Parkin maisematyöt. Niiden istutussuunnitelmat tekivät ns. Sheffieldin koulun eli Sheffieldin yliopiston maisemalaitoksen opettajat ja maisemamarkkitechdit James Hitchmough, Nigel Dunnett ja Sarah Price (Dunnett n.d.) Sadan hehtaarin alueen suunnittelu ja toteutus kestivät viitisen vuotta. Projektia on sanottu Britannian suurimmaksi maisemahankkeeksi 150 vuoteen. Tälläkin alueella on ollut kaatopaikkoja ja saastuttavaa teollisuutta, pilaantunutta maata jouduttiin puhdistamaan jopa miljoonia kuutioita. Aluetta halkovat Lea-joki ja teollisuutta ja kuljetusta hyödyttäneet kanavat. (Willerby-Landscapes n.d.)

Olympic Parkin alueelle on istutettu satoja tuhansia kasveja, joista osa on kasvatettu luonnonkasvien pistokkaista, sekä kylvetty lukematon määrä kasvien siemeniä. Alueella on teemapuistoja, jotka on nimetty eri maiden tai maanosien mukaan. Suunnittelijoiden ideologiaan kuuluu luoda paikkaan sopivia kasviyhteisöjä, joissa sekoittuvat paikalliset ja tuodut kasvit omillaan toimiviksi yhdyskunniksi. Näissä yhdyskunnissa odotetaan tapahtuvan muutoksia, kuten luonnossakin, ja suunnittelijoiden pyrkimyksenä on kasvivalinnoillaan ja sopivilla hoitotoimenpiteillä myös ohjata niiden kehittymistä. Hoidossa tähdätään kuitenkin mahdollisimman vähäiseen puuttumiseen. Suunnittelijat käyttävät paljon erilaisia siemensekoituksia saavuttaakseen haluamansa vaikutelman. Kasvitiheydessä ei noudatella perinteisiä suosituksia vaan saatetaan tietoisesti tihentää ja tarvittaessa harventaa tai sekoittaa kasveja epätavanomaisesti (kuva 13). Tällä ei pyritä sinänsä imitoimaan luontoa vaan luomaan kasvuympäristöjä, joissa kasvit viihtyvät luonnollisten esikuvien mukaan. On tärkeää löytää kasviyhdistelmiä, joiden lajit viihtyvät lähellä toisiaan, ja taas erottaa toisistaan lajit, jotka haittaavat toistensa kasvua. Suuremmalla kasvitiheydellä ja hyvin ajoitetuilla hoitotoimilla on tarkoitus torjua rikkakasvien kasvamista

ja leviämistä. Sheffieldin koulu kerää, luokittelee ja soveltaa tieteellistä tietoa kasviekologiasta pystyäkseen luomaan keinotekoisia kasviyhteisöjä puutarha- ja maisemasuunnittelun tarpeisiin. Näissä yhteisöissä saatetaan yhdistää alkuperältään hyvin kaukaisia lajeja. Kuitenkin kokonaisuuden on oltava ekologisesti kestävä ja ympäristöönsä sulautuva eikä se saa uhata paikallisia kasveja eikä kasviyhteisöjä. (Hitchmough n.d.)

KUVA 12 *Lontoon Olympic Park, nykyään Queen Elizabeth Olympic Park. (Kuvat Nigel Dunnett).*

4.5 Vanhaa, ei vanhentunutta, tietoa

KF julisti ensimmäisessä kirjassaan *Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit* niin uusien kasvilajien kuin lajiyhdistelmien löytämisen tärkeyttä. Hän peräänkuulutti myös puutarhatietouden levittämistä kansalaisten tietoon edullisilla julkaisuilla ja yleisölle avoimilla puutarha- tai puistoalueilla. 1800-luvulla alkanut uusien kasvilajien tulva eurooppalaisille markkinoille oli hänestä tervetullutta, kunhan lajit olivat paikallisessa ilmastossa ja ympäristössä kestäväää laatua tai sellaisiksi muokattavissa. (Foerster 1913, 5.) Hän suuntasi katseensa myös keskieurooppalaisiin luonnonkasveihin, varsinkin vuoristoniittyjen perennoihin ja pensaisiin. Nämä kuuluvat edelleen useimpien nykysuunnittelijoiden paletteihin mm. preeriakasvien ohella. Foerster halusi rikastaa käytettävissä olevaa puutarhakasvien valikoimaa ja jalostaa niitä kestävämmiksi ja näyttävämmiksi. Monet vuoriston alarinteillä viihtyvistä perennoista osoittautuivat kestäviksi ja luotettaviksi kukkijoiksi myös kotipuutarhoissa ja puistoissa. Kirjassa käydään läpi myös koristepensaat ja köynnökset.

KF luokitteli ja taulukoi useassa kirjassaan ja puutarhansa myyntiluetteleissa kasveja monien niiden ominaisuuksien perusteella. Hän kävi läpi lajeja ja lajikkeita lyhyin kuvauksin ja suosituksin tai hylkäyksin, jopa listasi Saksassa tehdyn kyselyn pohjalta kuinka vanhoiksi perennayksilöt ovat

voineet kasvaa. Vuodenaikojen mukaiset kasvisuositukset olivat tärkeitä Foersterille. Hän perehdytti lukijoita kasvivalintojen ajalliseen kerroksellisuuteen. Hänelle vuodessa oli seitsemän vuodenaikaa ja kullekin, talvi mukaan lukien, oli löydyttävä puutarhasta jotakin näkemisen arvoista (Foerster 1937, 99). Muina vuodenaikoina oli harkittava perennojen sijoittelua niin, että kukkineet ja kuihtuvat kasvit jäisivät myöhemmin kasvukaudella rehevöityvien ja kukkivien katveeseen piiloon. Näin niitä ei ainkaan heti tarvitsisi rientää leikkaamaan pois. ”Uuden perennaliikkeen” suunnittelijoille, kuten Oudolf ja Kingsbury, ovat samaan tapaan tärkeitä puutarhan kerroksellisuus ja ympärivuotinen toimivuus, vaikkapa talventörröttäjien muodossa (Oudolf ja Kingsbury 2013, 173). Foersterin ensimmäisessä kirjassa oli mukana myös kaksi koristeheinää. Niitä tuli ajan myötä lisää ja 1957 julkaistu *Einzug der Gräser und Farne in der Gärten* on ensimmäinen niihin keskittyvä puutarhakirja.

Foerster luokitteli ja suositteli kasveja erilaisiin puutarhatyyppeihin. Kivikkopuutarhaan oli omat kasvinsa, veden äärelle tai veteen omansa, rakennusten läheisyyteen ja seinustoille löytyi sopivia kasveja, samoin metsänreunaan. Puiden ja pensaiden juurille sopivat kumppanikasvit ja nurmikon tilalle sopivat maanpeittäjät oli huomioitu. (Foerster 1917, 19.) Luonnollisesti valo- ja kosteustekijät ja kasvualustat oli huomioitu, samoin kukkien ja lehvästen värit ja muodot ja näiden sopiminen toisiinsa. Hän otti jo huomioon ja muistutti lukijaa erilaisten puutarhankohtien mikroilmaston merkityksestä kasveille, vaikkei käyttänyt sitä nimitystä. Foerster sisällytti kirjoihin myös kuvia kukkakimpuista ja listasi leikkokukiksi sopivia kasveja (Foerster 1913, taulukko 2). Kuvissa oli hieman tuotesijoittelua, puutarhan koriste-esineitä ja ruukkuja, joita epäilemättä sai hänen myymälästään. Foersterin taimiston myyntiluettelosta tuli itsessään alan perusteos ammattilaisten ja harrastajien käsissä sisältämänsä tietomäärän ja opastuksen ansiosta.

1925 KF kirjoitti *Gartenschönheit*-lehdessä otsikolla *Blumengärten für intelligente Faule*, eli kukkapuutarhoja älykkäille laiskureille. Aihe tuntuu hyvinkin 2010-lukulaiselta ja onhan siitä viime vuosina kirjoitettukin. Ihmiset ovat hyvin paljon kiinni töissään, päivät ovat pitkiä ja vapaa-aikana halutaan keskittyä muihin puuhiin kuin puutarhan hoitoon. Foersterin oivalluksessa yhdistyivät huolellinen puutarhasuunnittelu ja huoleton puutarhassa oleilu. Täysin huoltovapaata pihaa tai puutarhaa ei olekaan, mutta sopivilla valinnoilla hoidon määrää voidaan säädellä. Meilläkin omakotirakentajat päätyvät usein perustamaan isoja nurmikoita vain siksi, ettei keksitä oikein muutakaan tai luullaan sen kuuluvan asiaan. Yksitoikkoisen, harvalajisen ja epätaloudellisen nurmikon sijaan voidaan perustaa lajistoltaan rikas, vaihteleva ja kaunis puutarha, jonka hoitoon ei tarvitse uhrata paljoakaan aikaa, polttoainetta tai vettä. Samaan pyrkivät nykysuunnittelijatkin, niin ekologisista kuin taiteellisista syistä. Niin Piet Oudolf kuin Sheffieldin koulun suunnittelijat hakevat ekologista toimivuutta sallimalla kasvien joskus myös hävitä tehokkaammin leviävien tai paremmin viihtyvien tieltä. Tällainen voimakkaampi kasvi voi olla myös ulkopuolelta tullut vieras tai ns. rikkakasvi.

4.6 Tyylikiistat ovat jääneet taakse

Foerster ei ottanut voimakkaasti kantaa sen enempää arkkitehtonisen kuin luontomaisen puutarhakäsityksen puolesta. Omissa suunnitelmissaan, Willy Langea mukailleen, asuinrakennusten lähellä puutarha noudatteli arkkitehtonista tyyliä, tontin reunoilla mahdollisuuksien mukaan vapaampaa sommittelua. Tavoitteena oli nykysuunnittelijoiden termein ”intermingling”, puutarhakasvien ja luonnonkasvien sekoittuminen luontevasti tontin rajoilla (Oudolf ja Kingsbury 2013, 199). Hän ei erityisesti kunnostautunut puutarha- saati maisemasuunnittelijana, vaikka teki omillaankin suunnitelmia asiakkailleen. Hän vaikutti istutussuunnitelmien tekijänä ja kasvin-tuntijana, muotojen, värien ja tuoksujen taitajana ja jalostajana, tunnelmien luojana ja taiteilijana. Kirjallisessa työssään hän kuitenkin opasti hyvin asiantuntevasti ja yksityiskohtaisesti miljoonia lukijoitaan näiden omien tai asiakkaiden puutarhojen ja muiden viheralueiden luomisessa. Vaikutuksellaan työtovereihinsa, alaisiinsa ja opiskelijoihin ja yhteistyöllään suunnittelijakumppaneidensa kanssa hänellä oli myös painava luova osuus suunnittelutyössä. Saksassa hänestä käytetään nimitystä Gartengestalter, jonka lähin, tosin vajavainen suomenkielinen vastine on kuitenkin puutarhasuunnittelija.

Nykyään runsaan sadan vuoden takaiset kiistat eri tyyli-suuntien välillä tuntuvat vierailta. Vallalla on ehkä tyylien rikkaus tai sekamelska. Historia on varsinainen runsaudensarvi, josta voi ammentaa mallia, tai päätyä täyteen tyylyttömyyteen, kuten monilla pientaloalueilla meilläkin näkee. Tyylien sijaan suuria linjoja antavat ympäristötietoisuus, käytännöllisyys, eklektismi tai vaikkapa hartiapankkirakentajan ekonominen omintakeisuus. Kansainväliset suunnittelijasuuruudet hakevat osviittaa esim. kohteiden historiasta ja miljööstä sekä yhteiskuntien ominaispiirteistä. Heillä on henkilökohtaiset käsialansa, joita he soveltavat kuhunkin viitekehukseen. Selvä, nimetty tyyli-suunta on toki mm. Piet Oudolfin ja Noel Kingsburyn edustama New perennial movement (Wilson 2002, 49). Perennojen monipuolinen ja runsas käyttö on siis edelleen muodissa, kuten runsas vuosisata sitten (Oudolf ja Kingsbury 2013, 233). Alalla tehdään edelleen mielenkiintoisia löytöjä sekä luonnonkasveista että jalostetuista, kuten silloinkin. Nämä tulevat varmasti taas kartuttamaan suunnittelijoiden paletteja.

KUVA 13 *James Hitchmoughin kerroksellista suunnittelua. Ylempänä pintakasvillisuus, alla niiden ylle kohoavat korkeammat perennat. (Kuva: Julie-Amadea Pluriel)*

5 FOERSTERIN MERKITYS TULEVAISUUDESSA

5.1 Tulevaisuuden taivaalla on yksi raskas pilvi

Tämän hetken puutarha- ja maisemasuunnittelijat työskentelevät sen tosi-asian varjossa, että ilmastomme on muuttumassa. Tämä tulisi ottaa huomioon maastonmuotoilussa ja kasvivalinnoissa. Voimakkaan sateen ja virtaavan pintaveden vaikutuksia pitäisi ennakoita ja yrittää vähentää. Sadetta olisi pystyttävä imeyttämään mahdollisimman paljon ennen sen joutumista viemäriin ja hyödyntämään kasvialueiden ja nurmikoiden kastelussa. Hulevesien käsittely synnyttää myös tilaisuuksia uudenlaisten viheraiheiden, kuten imeyttämistä edistävien kosteikkojen, rakentamiseen. Ilmaston ääri-ilmiöiden voimistuminen asettaa vaatimuksia kasvien kestävyydelle. Samat alueet joutuvat niin ankarien saderyöppyjen tai jopa tulvien kuin kuivuuden ja paahteen kohteiksi. Toisaalta työn toteutuksessakin on syytä huomioida ekologiset vaikutukset. Raskaat maansiirrot tuottavat paljon päästöjä, samoin monien tuttujen rakennusmateriaalien käyttö. Meillä yleinen painekyllästetty puu on ympäristön kannalta arveluttava, samoin betoni ja muovituotteet. Kasvintuotannossa käytetään saastuttavia menetelmiä ja kulutetaan paljon energiaa, kuten niiden kuljetuksissakin. Taimistoilla käytetään runsaasti torjunta-aineita ja keinolannoitteita, jotka saattavat pilata maaperää ja sekä pinta- että pohjavesiä. Suuri osa meillä myytävistä puuvartisten kasvien taimista tuodaan ulkomailta, varsinkin Hollannista ja Puolasta. Nämä taimet ovat hinnaltaan halvempia, mutta kestävyydeltään ja ympäristötaseeltaan epäilyttäviä.

Hoito on tärkeä näkökohta istutussuunnitelman teossa, myös ekologiselta kannalta. Viheralueiden oikealla hoidolla taataan alueen ja kasvien toivotu kasvu ja kehitys sekä torjutaan epätoivottujen kasvien tai muiden eliöiden leviäminen. Hoidon pitäminen mahdollisimman helppona ja nopeana on sekä taloudellisesti että ympäristöllisesti toivottavaa. Monet nyky-suunnittelijat pitävät luonnollisena viheralueen muuttumista, kasviyksilöiden määrien lisääntymistä tai vähenemistä ja uusien lajien leviämistä alueelle. Pensaat, perennat ja yksivuotiset kasvit saavat levitä ympäristöönsä ja saada aikaan suosituksia tiheämmän kasvipeitteen. Tämä vähentää huomattavasti rikkakasvien leviämistä. Perenna-alueilla käytetään usein hyväksi katteena kuihtuneiden kasvien silputtua jätettä muualta tuotujen katteiden sijaan. Katteet ja tiheä, kestävä kasvillisuus vähentävät kastelutarvetta, kasvit tulevat toimeen luonnonkasvien lailla sateen ja maaperän kosteuden turvin. Nämäkin menettelytavat ovat omiaan parantamaan alueen ekologisuutta ja hoidon kustannustaakkaa.

Kasvillisuus on oleellinen osa planeettamme hiilitasapainoa, jonka häiriintyminen on johtanut ilmastomuutokseen. Kasvit sitovat hiiltä ja niiden massaa lisäämällä tai ainakin häviämistä hidastamalla voimme ehkä vaikuttaa ilmaston lämpenemiseen. Tähän tähtäviä toimia ovat metsien istutukset ja hakkuiden jarruttaminen sekä vaihtoehtoisten energia- ja raaka-ainelähteiden löytäminen esim. sellu- ja paperiteollisuudelle ja maanviljelylle. Näihin liittyvät tehtävät alkavat liikuttaa myös maisema- ja puutar-

hasuunnittelun ammattilaisia. Monilajisen, pitkäikäisen viherympäristön tuottaminen palvelee hyvin tätä tarkoitusta. KF:n perinteitä jatkavat ja jalostavat suunnittelijat pitävät tätä nykyään jo itsestäänselvyytenä. He myös löytävät itse kohteita, joita kunnostamalla saadaan uusia esteettisesti ja ekologisesti korkeatasoisia viheralueita. Tällaisia voivat olla kaupunkien rapistuneet puisto- tai teollisuusalueet, saastumisen tai raaka-aineiden oton takia hylätyt alueet, kuten kaatopaikat ja sorakuopat, louhokset, jotkin vesistöalueet jne.

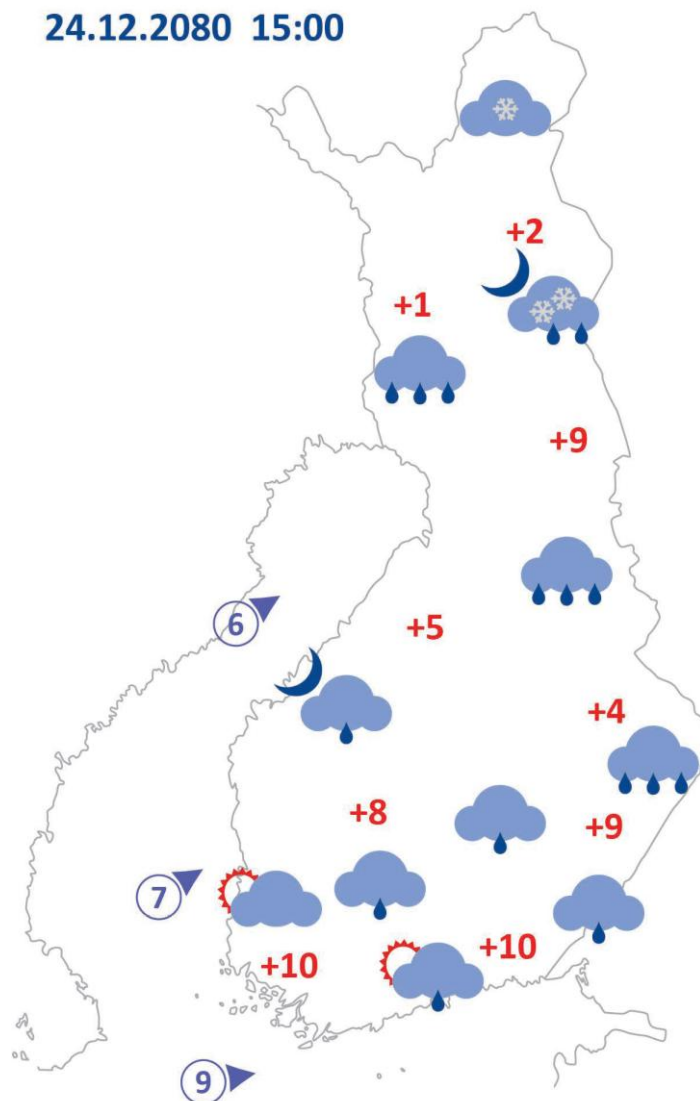
5.2 Työ on politiikkaa

Muutamilla puutarhasuunnittelun ja –taiteen vaikuttajilla oli arveluttava puolensa. Nimekkäimpiä näistä ovat Jens Jensen, Paul Schulze-Naumburg, Alwin Seifert ja Heinrich Wiepking-Jürgensmann, jopa Willy Lange. Kaikki ovat olleet hyvin arvostettuja ja vaikutusvaltaisia suunnittelijoita ja puutarhakirjoittajia. Heidän filosofioissaan oli mukana aimo annos kansalliskiihkoa ja rasismia. Seifert ja Wiepking-Jürgensmann olivat tunnustuksellisia natseja ja korkeissa asemissa kolmannen valtakunnan maisemasuunnittelutyön johdossa. He saivat jatkaa sodan jälkeenkin työtään mm. yliopistonopettajina. Jensenin kohdalla aatteelliset painotukset on lähes poikkeuksetta sivuutettu häntä koskevissa kirjoissa, Langen henkilöhistoriaa on tutkittu lähemmin 1990-luvulta lähtien. Hän ei kuitenkaan ollut natsi eikä hyötynyt mistään yhteyksistä heihin.

Niin Saksassa, USA:ssa ja Englannissa vaikutti 1900-luvun alkupuolella muitakin nationalistisrasistiseen ajatteluun, jopa kansallissosialismiin, taipuvaisia maisema- ja puutarhavaikuttajia ja Saksassa samat ihmiset saivat monesti jatkaa alalla 2. maailmansodan jälkeenkin. Kahden viime vuosikymmenen aikana asian ovat tuoneet esille monissa kirjoituksissaan Gert Gröning ja Joachim Wolschke-Bulmahn. He ovat myös tutkineet sodan jälkeisen ajan ekologia-aatteiden ja kotoperäisten kasvien käyttöä peräänkuuluttavan suunnitteluideologian mahdollisia yhteyksiä rotupuhtausoppeihin. Nämä ovat olleet rohkeita ja vastavirtaisia avauksia, joihin on syytä perehtyä. Jensen ja Lange olivat KF:n tuttavina ja yhteistyökumppaneina ja hänkin käytti mm. Langen kehittämää bodenständig-käsitettä, joka viittaa kasvin kotoperäisyyteen. Foerster kuitenkin oli avoin uusille tulokkaille ja kirjassaan *Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit* kirjoitti: ”Immer mehr Pflanzen und Menschen verschiedener Weltgegenden finden sich heut in dem gleichen Lande zusammen, neue Eigenschaften dort offenbarend und erwerbend.” Foerster siis näki niin kasvi- kuin ihmistulokkaiden sekä tuovan että omaksuvan uusia ominaisuuksia uudessa yhteisössään. Hänellä oli kyllä jyrkkiä ajatuksia kasvien ulkonäöstä ja niiden soveltuvuudesta käyttöön, mutta se on toki yksi kasvinjalostuksen perussyitä.

Näinä aikoina poliittinen oikeistolaisuus on taas näkyvää ja äänekkästä Euroopassa. Maisema- ja puutarhasuunnittelijoiden työ on kuitenkin kansainvälistä, samoin kuin käytetyt kasvit ja materiaalit. Se näkyy istutus suunnitelmissa hyvin rikkaina kasvikkonaisuuksina ja ennakkoluulottomina tyylien ja menetelmien lainoina eri puolilta maailmaa. Sheffieldin koulun suunnittelijoiden päämääränä on kehittää globaaleja kasvi- ja sie-

mensekoituksia, eli sopivasti valikoitua sekoitusta voitaisiin käyttää kaikissa alkuperämaissaan. Niillä voitaisiin luoda ihmistekoisia, mutta eläviä ja kestäviä kasviyhteisöjä, jotka niveltyvät osaksi ympäröivää luonnon ekosysteemiä ja ovat esteettisesti korkeatasoisia. Tämä kuulostaa kaikkea muuta kuin erottelevalta tai nationalistiselta. Ammattilaisilla oli kansainvälisiä verkostoja jo Foersterin uran alkuaikoina ja tieto liikkui maasta toiseen eri väyliä, hitaammin kuin nyt, mutta kuitenkin. Uusiin tuuliin tartuttiin aikailematta, niistä käytiin keskustelua, omaksuttiin tai hylättiin. Kasveja ja siemeniä hankittiin nykykatsannossa todella vaikeiden taipaleiden takaa ja muokattiin niitä paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi. Kansainvälisyys oli ja on parhaimmillaan tavallisten työtätekevien ihmisten yhteistyötä eikä riistoa tai konflikteja.

KUVA 14 "Jouluaatto 24.12.2080." Kuva Sitran raportista "Miten Suomi selviää yli 4 astetta lämpimämmässä maailmassa. Joulukuun 2013 oli käytännössä tämän ennusteen mukainen suurimmassa osassa Suomessa. (Kuva: Sitra.)

6 YHTEENVETO

6.1 Ensisijainen haasteemme on ilmastonmuutos

6.1.1 Voiko maisema- tai puutarhasuunnittelulla vaikuttaa?

Lyhytnäköisen hyväksikäytön alla mureneva maailma tarvitsee nopeita toimia pelastuakseen. Myös maisema- ja puutarhasuunnittelun ammattilaiset, suunnittelijakunta ja rakentajat, voivat vaikuttaa asiaan työssään. Ekologisesti ja eettisesti kestäväillä valinnoilla kasvien, materiaalien ja menetelmien suhteen on merkittävä paino tässä työssä kuten muillakin elämänalueilla. Lisäksi me voimme olla korjaamassa ekosysteemiin aiemmin tehdyt vahinkoja, kuten teollisuus- ja kaivosalueiden maisemoinnit osoittavat. Pienemmissäkin kohteissa voimme panostaa aikaisempaa enemmän ympäristötietoisuuteen etsimällä uusia tapoja nähdä ja tehdä työtämme. KF julisti 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien uuden puutarhafilosofian etsintää – Gärten der Neuzeit! Olemme taas uuden ajan kynnyksellä maailman ympäristöongelmien suhteen. Tarvitsemme siis ratkaisuja erilaisen tulevaisuuden puutarhan kehittämiseksi. Tässä työssä voimme edelleen ammentaa KF:n perinnöstä, kuten monet nykysuunnittelijat tekevätkin. Perehtymällä suunnittelukohteiden olosuhteisiin ja vaatimuksiin, kasvien ja kasviyhdykskuntien ominaisuuksiin ja keinoihin sovittaa näitä toisiinsa löydämme edelleen uusia ratkaisuja tämän hetken haasteisiin. Tietotekniikan suomat uudet työkalut auttavat arvokkaan tiedon hankkimisessa ja levittämisessä, mikä oli aikoinaan Foersterinkin päämääränä. Tiedon jakaminen on tasa-arvon edellytys ja kehityksen avain.

Ilmastonmuutoksen ja ympäristökatastrofin raskain kuorma lankeaa niiden kannettavaksi, jotka ovat vähiten vaikuttaneet niiden syntyyn. Afrikan ja Aasian kehitysmaiden vaikeudet pahenevat entisestään. Aavikoituminen nopeutuu ja leviää, tulvat lisääntyvät ja pahenevat, maa-alueita jää kokonaan meren alle. Tämä taas lisää painetta muuttoliikkeeseen, jopa suoraan kansainvaelluksiin. Kohteina ovat Euroopan maat, Yhdysvallat, ehkä vaurastuva Kiinakin. Vähissä ovat esimerkit siitä, että maisema-/puutarhasuunnittelulla olisi vaikutettu tällaisten kärjistymisten ehkäisemiseksi. Kuitenkin meillä hortonomikoulutuksessakin opitaan paljon eroosion ehkäisemisestä, kasviyhdykskunnista, digitaalisen tiedonvälityksen menetelmistä. Nämä kaikki ovat oleellisia välineitä ratkaisujen löytämiseen, kun vain löytyy riittävästi tahtoa.

Kehitysmaiden pahimpia ongelmia on viljelykelpoisen maan puute. Kuivuus ja metsien tuhoaminen ovat johtaneet hedelmällisen maakerroksen häviämiseen tuulen tai tulvien mukana. Kasvipeitettä olisi kuitenkin välttämätöntä yrittää palauttaa sekä ravinnontuotannon että hiilensidonnan vuoksi. Nykyisen maanviljelyn monokulttuureilla se ei tule onnistumaan, ne pikemmin huonontavat tilannetta sielläkin, missä vielä on multamaata. KF:n esimerkkiä noudattaen meidän pitäisi löytää kasviyhdistelmiä, jotka kestävät ja kantavat hedelmää noissa vaikeissa olosuhteissa. Joissakin aavikoiden pilottikohteissa on saatu puita ja pensaita kasvamaan kuolleiksi

leimatuilla alueilla. Näiden tyville muodostuu mikroilmastoja, jotka saattavat edesauttaa jonkin matalamman kasvillisuuden menestymistä. Maan peittyminen harvallakin kasvillisuudella sitoo kasveista karisevaa ja muualta kulkeutuvaa bioainesta ja auttaa hajottajien lisääntymistä. Tällöin syntyy tilausta entisestään tihenevälle kasvipeitteelle, joka voi vähentää kosteuden haihtumista, sitoa kastetta ja ravinteita ja edelleen parantaa olosuhteita. Samalla vähenee tuulieroosio. Jo tällaisen ketjun ensimmäisissä sukupolvissa voi olla ravintokasveja, myöhemmissä entistä enemmän ja useita lajeja. Tämän tyyppisen kehityksen aikaan saaminen ja nopeuttaminen ovat tehtäviä, joissa mekin voimme auttaa. En edes usko suurimman esteen olevan sopivien kasvien ja niiden yhdistelmien löytämisessä vaan tiedonkulussa sekä resurssien ja riittävän tahdon löytymisessä. KF:n kaltaiset karismaattiset edushenkilöt, kirjoittajat ja puhujat olisivat tarpeen ihmisten yhdistämiselle hankkeen taakse!

6.1.2 Finlande – douze points, Finland – twelve points?

Suomen kannalta ilmaston muuttuminen ei ehkä ole yksipuolisesti huono asia. Vaikka ääri-ilmiöiden, kuten kesäisen kuivuuden tai paikallisten tulvien, odotetaan lisääntyvän, lämpeneminen todennäköisesti lisää meillä viihtyvien kasvien määrää. Kasvukausi pitenee ja talvet lauhtuvat ja lyhenevät (Kuva 14). Tämä lisäisi myös käytettävissä olevien puutarhakasvien määrää ja toisaalta loisi uusia olosuhteita ja vaatimuksia, joihin sopeutua. Lisääntyvien hulevesien kanssa opettelemme jo pärjäämään ja siitä on saatu uusia luovuuden kohteita, kuten kosteikot ja muut imeytysmenetelmät. Muuoksia tulee varmasti myös viljelykasvien valikoimaan ja viljelymenetelmiin. Keinolannoitteiden käyttöä on vähennettävä jo siksikin, että fosfaattivarannot ovat vähenemässä. Lannoituksessa on hyödynnettävä enemmän kierrätystuotteita, fosforiahan on sekä ihmisten että eläinten ulosteissa ja tietysti Itämeressä. Luomulannoituksen keinoja eli viherlannoitusta tullaan käyttämään entistä enemmän. Samoja menetelmiä tullaan tarvitsemaan puutarhapuolellakin. Kasvivalinnoissa ja –yhdistelmissä korostuu entisestään ”omillaan” eli mahdollisimman vähällä kastelulla ja lannoituksella pärjäävien kokonaisuuksien luominen. Jälleen asia, jossa KF:n puutarhafilosofia ja tietous ovat ajankohtaisia. Suomen maatalouden tuotantokyvyn odotetaan kasvavan ja Keski-Euroopan kärsiessä kuivuudesta tälle kasvulle tulee olemaan paljon kysyntää. Se taas luo työpaikkoja ja vaurautta tänne. Suomi saattaa siis lopulta pystyä kääntämään ilmastonmuutoksen edukseen ainakin joksikin aikaa. Tämän pohjalta meillä pitäisi myös olla varaa ja halua olla mukana tai jopa veturina muutoksesta kärsivien maiden ja kansojen auttamisessa. Tutkimalla ja kehittämällä tapoja selviytyä eteenpäin ja pitää maata vihreänä ja, niin aineellisesti kuin henkisesti, tuottavana parannamme yhteisiä tulevaisuudennäkymiämme.

6.2 La vie en rose

Maisema -ja puutarhasuunnittelun tai puutarhataiteen estetiikka on ollut verrattain konservatiivista muiden taiteen alojen rinnalla. Arkkitehtuurisakin on nähty repiviä irtiottoja modernismin perinteestä. Puutarha-ala on pysytellyt taka-alalla ja noudatellut viimeisen vuosisadan ajan samoja rai-

teita. Tänä päivänä joudumme kohtaamme itse asiassa hyvin samankaltaisia haasteita kuin sadan vuoden takaiset kollegat. Kaupungistuminen, saastuminen, kansainvälistyminen vs. nationalismi –vastakkainasettelu ja kiristytvä taloustilanne jatkuvat ja kärjistyvät eri puolilla maailmaa. Optimisti voi kuitenkin nähdä ongelmissa tilaisuuden.

2000-luvun uutuuksiin maisema-/puutarhasuunnittelussa kuuluvat ns. vihreät seinät ja rakennukset, vihreyden tuominen ahtaisiin kaupunkikortteleihin ja sisätiloihin. Nämä ovat suurelta osin vielä suunnittelun asteella, mutta toteutuneitakin hankkeita on osoituksena ideoiden kelvollisuudesta. Nämä ovat estetiikaltaan huikeita, uusia suuntia maisema-/puutarhasuunnittelussa. Paitsi kauniita, ne ovat myös hyödyllisiä ilmanpuhdistajia ja –jäähdyttäjiä. Viherkatot ovat vanha keksintö, joita on uusin tekniikoiden ja materiaalien myötä alettu rakentaa uudella innolla. Ne myös luovat kaupunkimaisemaan vihreyttä ja vaikuttavat positiivisesti rakennusten energiatalouteen. Ne ovat myös KF:n peräänkuuluttamia älykkäiden laiskurien puutarhoja yksinkertaisimmillaan. Ne kestävät kuivuutta, mutta myös runsasta kosteutta, eivätkä kaipaa juuri minkäänlaista hoitoa. Viherkattoihin saa kasvimattoja, joissa on tarvittava kasvillisuus ja matala kasvualusta mukana, kuten siirtonurmessa. Vastaavia mattoja saa myös pihoille ja puutarhoihin, on kunta- eli metsänpohjamattoa ja perennamattoa. Nämä ovat täsmätuotteita nopeaan kasvittamiseen ja niiden kasvivyhdyskunnat ovat joko luonnon synnyttämiä ja testaamia tai puutarhamattilaisten luomia, harkittuja ja toimivia kokonaisuuksia. Onneksi kaikkea ei voi tehdä patenttiratkaisuilla, vaan paljon jää suunnittelijoiden luovuuden ja asiantuntemuksen varaan!

Ensi kertaa viime sotien jälkeen nuoret kaupunkilaiset ovat ryhtyneet valtaamaan kaupunkirakenteen katvealueita hyötykasvien kasvatukseen. Vanhoille ratapihoille ja satama-alueille, hoitamattomille viheralueille ja kerrostalojen tonteillekin on syntynyt pieniä kasvimaita juureksille, vihanneksille ja mausteille. Juurikkaita voi kasvattaa vaikka kottikärryissä tai salaattia parvekkeella, chilejä koirankopin kokoisessa kasvihuoneessa ja niin edelleen. Tällaisessa toiminnassa voi nähdä aspekteja vihersuunnitteluun ja ainakin kaavoitukseen vaikuttavat maisemasuunnittelijat voivat huomioida tällaisen aktiivisuuden tarpeen työssään.

Ehkä maisema- ja puutarhasuunnittelun uusiin suuntiin kuuluu myös huomion kohdistaminen makromaailmasta mikeroon. Martha Schwartzin sanoin: ”Maisema voi olla mitä vain!” (Kts. Armi Laukian erinomainen lopputyö Lepaalta v. 2012). Koteihin voi ostaa nykyään maitotölkin kokoisia ja pienempiäkin, lasinalaisia pienoispuutarhoja. Niissä voi kasvaa pieniä koristekasveja tai vaikkapa salaattia. Tästä päästään vielä huomattavasti pienempään, jota monistamalla taas voi tehdä paljon suurempaa. Sammalet ja levät ovat tärkeitä yhteyttäjiä ja monen ekosysteemin oleellisia tai peräti mahdollistajia. Nykyään ollaan vasta pääsemässä jyvälle niiden monipuolisesta merkityksestä ja ehkä siten oppimassa, miten niitä voitaisiin hyödyntää. Itse näen mielessäni villiviinin sijaan koko seinän peittävän sammalkasvuston, joka sitoo ilmasta epäpuhtauksia ja suojaa seinää samalla nopeilta sää- ja kosteusvaihteluilta. Sammalhan on Suomen suurin hiilinielu, eli sen säilymistä olisi syytä suosia. Levien merkitys taas on globaalisti suunnattoman tärkeä merten hiilensitojina ja monenlaisen elä-

män mahdollistajana sekä ravintona. Usein levät tunnetaan lähinnä nopeasti leviävinä riesoina vesistöissä ja altaissa. Kasvavana, yhteyttävänä materiaalina meidän pitäisi myös osata hyödyntää niitä, muutenkin kuin ravintona. Geenitekniikalla tulee epäilemättä olemaan tärkeä sija kasvien jalostuksessa ja sitä kautta koristekasvivalikoimaankin. Sitä käytetään rajoitetusti jo nyt, lähinnä viljantuotannossa. On kuitenkin varmaa, että se leviää muuhunkin jalostukseen, johan nyt voidaan muokata ihmisenkin perimää. Voimme vain kuvitella, millaisia kasveja viheralueillamme kasvaa sadan vuoden kuluttua ilmastonmuutoksen ja geenitekniikan vaikutuksesta.

Uutta estetiikkaa siis haetaan ja sitä myös syntyy. Taiteellisestikin olemme siis uuden puutarhan, der neue Garten, kynnyksellä. Meidän arkisempien tekijöiden haasteena on asiakkaidemme käännäyttämisen harkitsemaan uusia vaihtoehtoja perinteisten nurmikoiden ja tuija-aitojen tilalle. Haaste sekin!

LÄHTEET

Dixon Hunt, J. 1999. Approaches (New and Old) to Garden History. Teoksessa Conan, M. (toim.) Perspectives on Garden Histories. Washington D. C. Dumbarton Oaks Research Library and Collection. Pdf-tiedosto. Noudettu 10.1.2012. <http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/garden-and-landscape-studies/perspectives>

Dunnett, N. n.d. London Olympic Park. Www-sivu. Noudettu 20.8.2013. <http://www.nigeldunnett.info/Londonolympicpark/>

Foerster, K. 1913. Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit. Leipzig: Verlag von J. J. Weber.

Foerster, K. 1917. Vom Blütengarten der Zukunft. Berliini: Furche-Verlag.

Foerster, K. 1937. Gartenfreude wie noch nie. Berliini: Verlag der Gartenschönheit Berlin und Bern.

Foerster, K. 1943. Teoksessa Foerster E. ja Rostin G (toim.) 1992. Ein Garten der Erinnerung. Sieben Kapitel von und über Karl Foerster. Berliini: Buchverlag Union.

Foerster, K. 1957. Einzug der Gräser und Farne in die Gärten. Stuttgart: Neumann Verlag.

Foerster, K. 1967. Ferien vom Ach. Berliini: Union Verlag (VOB).

Foerster K. 1968. Teoksessa Foerster E. ja Rostin G (toim.) 1992. Ein Garten der Erinnerung. Sieben Kapitel von und über Karl Foerster. Berliini: Buchverlag Union.

Foerster-Kühl, M. 1934. Teoksessa Foerster E. ja Rostin G (toim.) 1992. Ein Garten der Erinnerung. Sieben Kapitel von und über Karl Foerster. Berliini: Buchverlag Union.

Go, Y. 2006. Herta Hammerbacher (1900-1985): Virtuosin der Neuen Landschaftlichkeit - Der Garten als Paradigma. Berliinin teknillisen yliopiston arkkitehtuurin, ympäristön ja yhteiskunnan laitoksen julkaisusarja. Osa S18. Berliini: Technische Universität Berlin.

Gothein, M-L. 1928. History of Garden Art. Www-sivu. Noudettu 15.9.2013. http://www.gardenvisit.com/history_theory/library_online_ebooks/ml_gothein_history_garden_art_design/german_taste

van Groeningen, I. 1996. The development of herbaceous planting in Britain and Germany from the nineteenth to the early twentieth century. Väitöskirja. York: University of York. Pdf-tiedosto. Noudettu 12.4.2012.

<http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.297313#sthash.zVDoUvo8.dpuf><http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.297313>

Gröning, G. 1997. Ideological Aspects of Nature Garden Concepts in Late Twentieth-Century Germany. Teoksessa Wohlschke-Bulmahn, J. (toim.) Nature and Ideology: Natural Garden Design in the Twentieth Century. Washington D. C. Dumbarton Oaks Research Library and Collection. Pdf-tiedosto. Noudettu 10.1.2012.

<http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/garden-and-landscape-studies/nature>

Hammerbacher, H. 1972. Die Hausgärten. Teoksessa Rentschler D. ja Schirmer W. (toim.) Berlin und seine Bauten. Osa 4. Wohnungsbau. Länssi-Berliini: Ernst und Sohn.

Hitchmough, J. n.d. Introduction to naturalistic herbaceous plant research. Wwv-sivu. Noudettu 2.12.2013.

<http://www.landscape.dept.shef.ac.uk/james/research.html>

Lange, C. 2008. Gartenarchitektur der 1950er-Jahren in der BRD. Artikkelelehdeksiä Stadt+Grün 5/2008. Pdf-tiedosto. Noudettu 29.3.2011. http://archiv.patzerverlag.de/Portals/4/Archiv/SUG/SUG_2008_05.pdf

Kingsbury, N. n.d. Biography. Wwv-sivu. Noudettu 30.11.2013. <http://www.noelkingsbury.com/57/Biography.aspx>

Kühl, O. 1934. Teoksessa Foerster E. ja Rostin G (toim.) 1992. Ein Garten der Erinnerung. Sieben Kapitel von und über Karl Foerster. Berliini: Buchverlag Union.

Leppert, S. 2008. Zwischen Gartengräsern. Wolfgang Oehme und seine grandiosen Gärten in der Neuen Welt. Leipzig. Deutsche Verlags-Anstalt.

Mehliß, Carsten. 2007. Neue Blumen-Neue Gärten. Väitöskirja. Kasselin yliopisto, Saksa. Pdf-tiedosto. Noudettu 23.2.2011. <http://cms.uni-kassel.de/asl/fb/fgs/fgsl/1vt/lehre/abschlussarbeiten.html#c5387>

Merivuori, T-M. 2001. Bengt Schalin ja vuosisadan alun muotopuutarha. Teoksessa Häyrynen, M. (toim.) Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Helsinki: Viherympäristöliitto ry ja Puutarhataiteen seura ry, 256–258.

Näser, K. 1995. Karl Foersters Staudenzüchtungen. Teoksessa Iven M. 3xFoerster. Beiträge zu Leben und Werk von Wilhelm Foerster, Friedrich Wilhelm Foerster und Karl Foerster. Milow: Schibri-Verlag.

Oudolf, P. ja Kingsbury N. 2013. Planting. A new perspective. Lontoo: Timber Press.

Pniower, G. 1959. Teoksessa Foerster E. ja Rostin G (toim.) 1992. Ein Garten der Erinnerung. Sieben Kapitel von und über Karl Foerster. Berliini: Buchverlag Union.

Porikys, G. 1995. Teoksessa Iven M. 3xFoerster. Beiträge zu Leben und Werk von Wilhelm Foerster, Friedrich Wilhelm Foerster und Karl Foerster. Milow: Schibri-Verlag.

Reichsgartenschau 1938. n.d. Www-sivu. Noudettu 11.9.2013.
<http://blogit.jamk.fi/oppari/category/lahteet/page/3/>

Rostin, G. 1992. Teoksessa Foerster E. ja Rostin G (toim.) Ein Garten der Erinnerung. Sieben Kapitel von und über Karl Foerster. Berliini: Buchverlag Union.

Schacht, M. 2012. Richard Hansen zum 100. Geburtstag. Www-sivu. Noudettu 2.12.2013. <http://www.gds-staudenfreunde.de/public/index/rubrik/Aktuelles/artikel/Richard%20Hansen%20zum%20100.Geburtstag>

Schultze-Naumburg, P. 1909. Kulturarbeiten. Nide 2. Gärten. München: Kunstwarte-Verlage.

Sitra. 2013. Www-sivu. Noudettu 2.11.2013.
<http://www.sitra.fi/ekologia/ilmastonmuutos>

Wikipedia. n.d. Www-sivu. Noudettu 2.12.2013.
http://de.wikipedia.org/wiki/Weimarer_Republik.

Willerby-Landscapes. n.d. The Olympic South Park. Www-sivu. Noudettu 15.4.2013. <http://www.willerby-landscapes.co.uk/park-construction.html>

Wilson, A. 2002. Influential gardeners. Kiina: Clarkson Potter/Publishers.

Wirth, G. 1995. ”Die Natur und den Menschen ’zu Wort bringen’” Vom großen Welt- und Gartenspiel in Bornim. Teoksessa Iven M. 1995. 3xFoerster. Beiträge zu Leben und Werk von Wilhelm Foerster, Friedrich Wilhelm Foerster und Karl Foerster. Milow: Schibri-Verlag.

Wolschke-Bulmahn, J. 1997. The Nationalization of Nature and the Naturalization of the German Nation: “Teutonic” Trends in Early Twentieth-Century Landscape Design. Teoksessa Wohlschke-Bulmahn, J. (toim.) Nature and Ideology: Natural Garden Design in the Twentieth Century. Washington D. C. Dumbarton Oaks Research Library and Collection. Pdf-tiedosto. Noudettu 10.1.2012.
<http://www.doaks.org/resources/publications/doaks-online-publications/garden-and-landscape-studies/nature>